

Фото М. Биковця

Дніпро біля Межигір'я

ВНИЗ ПО ДНІПРУ

(нарис з подорожі)

Юр. Будяк

I

УВАГИ ПАСАЖИРАМ (ЗАМІСЦЬ ПЕРЕДМОВИ)

„Чуден Дніпр при тихой погоді!“ — Це давно вже сказано моїм земляком — Гоголем. Але я це давно знаю й без Гоголя. І теж давно збираюся проїхатися по великій українській ріці. Подивитися на неї по великій руїні.

Але й у мене, як і в Дніпра, є великі перекати, тоб-то — перешкоди. Особливо — три; три „нема“:

Перше — нема за чим їхати.

Друге — нема коли їхати.

Третє — нема за що їхати.

Що нема за чим їхати — це ще не дуже страшно: чимало в нас людей так їздять, і нічого: хай собі їздять, аби гроші платили.

Що нема коли їхати — теж не катастрофічна перешкода: багато є в республіці людей, що не знають, куди той час дівати.

А от що до грошей — біда.

Це справа — чисто спекулянтська. На жаль, до цього мене мама не вродила.

Правда, є один давно відомий спосіб їхати без грошей...

Відомий не тільки в наших європейських Європах, а навіть — у грошозвісній Америці.

Для цього треба мати довгі... вуха. (Довгі ноги — теж чудесна річ.).

Щоб стати відомим вухатим створінням. Не тим, звичайно, що ви думаєте... І що його сам господь бог любив... А — зайцем.

Колись, за блаженної пам'яті блаженного Миколи, такої дичини було пропасть.

Мені самому, мандруючи по світах, доводилося не раз перекидатися в таке миле створіння.

Тепер же на шкоду не тільки науці, а навіть кондукторам, ця дичина переводиться зовсім!

З одного боку,—через те, що пішла нова пошесть на свідомість та пролетарську совість.

А з другого — через силу капканів — Штрафів.

А це доводить до того, що коли свідомістю або пролетарською пошестю — чи то пак — совістю не слабуєш і грошенят калиточки — спеціально для штрафів — не маєш, то мчати зайцем — ні!

Не в'їдеш, брат! — Купуй квитка.

Чи на залізниці, чи на пароплаві — все одно :

Купуй квитка.

Отак таки простісінько: підійди вчасно до каси (тільки без „хомки“¹⁾)...



Фото М. Биковця

Пристань на Дніпрі

Постій належний час у черзі...

(А щоб не скучно стояти — перелазь на чуже місце, лайся, штовхайся, клич агента ДПУ, топчи людям ноги, сідай на чужі річі, проси закурить, сам давай, читай газету, — розваг досить!)

А як допхаєшся до самісінького віконця —

Купуй!

Торгуватися не треба — ціна звісна.

І зайвого з тебе не візьмуть — хіба якісь копійки...

Та й то — коли ти заздалегідь не розміняєш грошей.

А як не схочеш розважатися в черзі, або запізнишся —

Доручи цю справу носильщикові.

(Тільки замічай номер бляхи!) —

Тоді він тобі візьме й принесе.

Це все одно, що ти сам.

Тільки на коп. 50 або й на карбованець дорожше.

¹⁾ „Хомка“ — на мові нічних лицарів — ломик для відмикання кас.

Бо носильщик бере без черги.
І теж трудиться.

Отак і я купив.
Тільки що без носильщика.
І квиток III класи.
Бо я — птах невеличкий і
По-перше: здавна звик їздити в III-й,
По-друге: в III-й — значно дешевше.
По-третє: в III-й — цікавіше.
По-четверте: в III-й класі...
Та багато ще можна сказати про III кл...
Але це — як вернуса.

II

З КВИТКОМ У КЕШЕНІ

Пристань — мов збунтоване комашище.
(Мова йде про Київську пристань)
Чомусь нагадався Порт-Саїд... Сінгапур...
Правда, Київська — трохи менша.
І тут — не море, а Дніпро.
Але все одно — вода.
У всі боки метушаться комашки з подушечками.
Чи то пак — пасажир з деякими пакунками —
І довгою низкою сунуться на пароплав.
Здивований — дивлюся:
Пароплав — на мое щастя: великий — двохповерховий — і чепурний,
як у гостях хазяйська молодиця.
Над колесами — виразний напис:
„Комсомол“
Всюди — чисто, виметено й вимито.
І наново пофарбовано.
Так чудесно наново,
Що хто тулився до стінки чи до лавки —
Поновляв собі костюма.
Я не хочу дарового поновлення.
Тому шукаю собі притулку дуже обережно.
Тільки малий мій поновився на державний кошт.
Та що ти хочеш із малого!
Обережно шукаємо місця.
Але людей уже багато всюди на пароплаві.
І яких людей!
Як писав покійник Котляревський:

„... Були видючі і сліпі,
Були і штатські, і воєнні,
Були і панські, і казенні,
Були миряни і попи“.

І хоч місців на цьому велетневі було ще досить,
Та... дістати їх було дуже трудно:
Кожний пасажир — мов на гнізді квочка:
Як тільки наближуєшся до лавки — він роздубається, як добра ко-
пиця, розтепірює, яко мога, крила й на все своє дарове горло кричить:
— Кр-р-р-р. Кво-кво — кр-р-р. Тут занято!

— Скільки ж тут вас?

Він швиденько кидає навколо себе переляканим і разом — злим зором і, навіть не подумавши, переконано бреше:

— Дванадцять! (перебріхує)

або:

— П'ять! (недобріхує)

Смиренно відповідаю:

— Ну, що ж! Буде тринадцять!

Або:

— То буде шість!

На таку заяву піднімається гвалт, — мов рябець до курника вскочив. Речі на полицках і лавках соваються, гуркають, піднімаються, падають... загрожуючи поховати й мене під собою...

Я не хочу дочасної та ще й наглої смерті.

Та й дитина моя... на кого залишиться?

Тому хапаю малого за руку та...

Як, пани-поляки з України!

Але в сусідній траншеї — такий же бій!

А люди (чи то пак — пасажири) підходять та підходять!

То там, то тут злісно лунає:

— І куди їх стільки пре?

Я смиренно — аби заслужити ласки в якоїсь квочки — ввічливо кланяюсь і відповідаю:

— Та туди ж таки... куди й вас!

Якесь бабидло, сидячи на цілім вагоні річей, злісно пильнула — відрізала:

— Я — додому!

Лагідно мовлю:

— Ми — теж додому!

Бабидло збентежено прискає:

— Хіба може бути в один бік стільки домівок?!

Я почитаю старість і величні постаті...

Тому так же чемно, як і перше, відповідаю:

— Такий уже, бабуню, чудний світ, що в ньому домівок — в обидва боки однаково: чи їдеш туди, чи їдеш сюди...

Хто захопив собі добре місце — сміється.

Хто ще не вмовстився — дихає на мене побожим духом бабуні й загрозливо роздимає крила.

Я показую свій квиток, божуся зотлілими лаврськими мощами, що він — справжній...

Показую квиток і свого малого..

Але дарма: курник не вгаває.

Вигнанцями сунемось далі...

.....

Втикаємося коло вікна, проти якоїсь сугубо скромної й благообразної „баришні“.

Так, принаймні, називали її мої нові сусіди.

„Баришня“ через вікно говорить з другою, що стоїть на пристані:

— Так ти же, Ельза, піші!

Руда й веснушкувата Ельза відповідає:

— Да, да! всьо напішу!

— Піші і за консерваторію... что там будет... Вот мама уді-вітся, когда приеду... Не забудь о консерваторії пісать... А я буду іграть теперь целое лето... догонять пропущенное!..

Ельза киває рудою головою:

— Да, да! Ну - да!

— І достань мене непременно ету книгу... как ее... по политической экономии... она называется азбука...

Мій новий сусіда — студент — киває на „баришню - консерваторку“, пухку, як пампушка, й кидає мені:

— Да... консерви з неї може були б і добрі... а іншого чого — ніякою азбукою не вишкребеш...

Замовкаємо.

Чи скоро ж рушить наша машина?

III

ПО ВОДЯНИМ ШЛЯХУ

Нарешті — реве третій гудок:

Пароплав двигтись, колеса здувають піняві буруни.

— Повний!

Пристань звужується й тікає назад.

Публіка нашивдку вмощується й висипає на палубу.

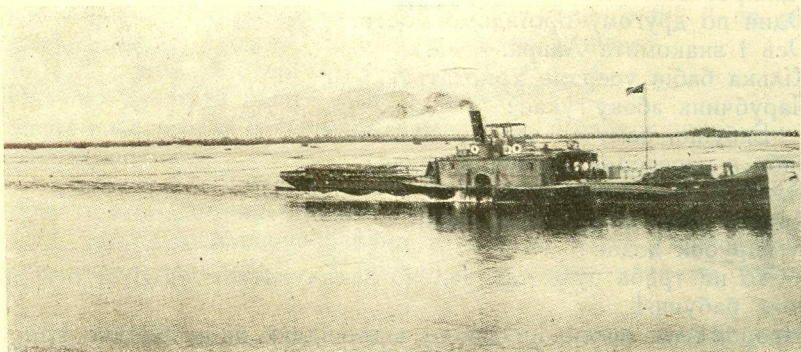


Фото М. Биковця

Пароплав на Дніпрі

Праворуч, на стрімках узгір'ях, пишається червоний Київ.

Ліворуч — постелилися бесконечні дніпровські низини.

А просто — широкий, мілкий, і все ж таки дужий Дніпро.

А над ним — ряди могутніх залізних хребтів — Київські мости.

Публіки ще більше висипає на палубу, щоб роздивитися недавно працю київського робітництва. —

Ланцюжний міст.

З усіх боків чується здивовано - задоволене:

— Оце той самий?

— Що поляки зруйнували?

— Оце вже його відбудовано?

Два робітники з Ленінської Кузні, що їдуть у відпуск, зі скромним задоволенням відповідають:

— Еге, це ми будували.

Іх обступають.

Щедро сипляться запитання, охочі відповіді.

Коротко, але сильно з'ясовуються всі труднощі, що їх довелося зазнати радянським будівничим.

Навколо виблискують, мов надто освітлені, лиця —

Чути, де - хто з захватом:

— Молодці хлопці!

Але розмови раптом перериваються вигуком вартових.

— Гей товариство, заходьте до пароплаву!

Публіка невдоволена.

Знижуючи плечима, запитується:

Чому це?

— Чому не можна бути на палубі?

— Чому це перед мостом заганняють публіку в пароплав?

В гурті збоку, де надто настирливо лунає це запитання, чується виразна відповідь:

— Чому? А щоб ти своєю розумною головою не вчепився за ферму залізу... Добре, як голова одірветься — шкода невелика! — а як ні? (бо вона в тебе здається, добре пришита) — тоді й стій цілим пароплавом... І пароплавові й людям задержка...

Розсипається іскристий сміх.

Палуба пустіє.

У зачинені вікна, мов курчата на шуліку, публіка зазирає вгору: дивується на могутні залізні мережки, що високо й сміливо перекинулися через дніпровські води.

Один по другому проїздимо мости.

Ось і знакомита Лавра.

Кілька бабів усердно христяться.

Парубчина збоку гукає:

— Бабуню, кому то ви там махаєте?

Баба з пересердя необачно кидає:

— Дурневі — такому, як ти!

Кругом регіт. Баба пече раків.

А парубок додає:

— То не треба було так далеко замахуватися... Я ж ось під боком стою, бабуню!

Засоромлена своєю невдалою відповіддю, баба швидко христиться й сідає.

У збаламученім натовпі починаються розмови на релігійні теми.

Таранкуватий, з ріденькою борідкою міщанин, наскрізь очевидний спец-спекулянт, побожно бурчить:

— І хоти добра тепер!.. Коли всякий тобі блазень — на бога! Носа ще не тямить всякати, а теж... натякає... сквернить...

— Ну, тобі то, дядьку підперезаний, тепер добра — мабуть більше, ніж раніш.

„Підперезаний“ кидає гострого косяка на свого образника й напівголосу бурмоче сусідові:

— Отак і на Кавказі було: сіла собі комунія, колектив значиться, і давай орати: чи то неділенька, чи свято — орють, роблять! Та все посмішки, та все глум над святощами... Так ото й скоїлося: шістдесят десятин градом витрощило!..

З боку насмішкувато чується:

— Тільки в самому колективі?

Міщанин резонно відповідає:

— Зачим? — І в інших місцях побило чимало.

— Теж — у „Комунії“?

— Зачим? — Ні, то люди богобоязні!

— Так чому ж і їм побило?

Міщанишка нахабно відповідає:

— Та так уже — через безбожників!..

Кілька душ регочуть.

— А ти ж, підперезаний, до яких належиш до „комунії“ чи до куркулії?.. В тебе теж... пика градом подовбана!..

Міщанин невдоволено поправляє:

— Це — від бога!.. з роду...

— Значить, тебе ще з роду позначено, угодника такого? Накласти б оце тобі всією „комунією“ під саму зав'язку... оцим! (показуючи кулака) градом, щоб ти не молов чорт батька твого зна, чого!

Баба наспіх христиться й голосно зітхає:

— Ох, дух святий з нами!..

Мій малий, який тільки що заглядав тут у клітку з голубами, вставляє й своє слово:

— Дивіться, бабуню, як он святі духи понапаскуджували!

Баба бликає різким, як серп, поглядом і скрегоче:

— І не згинуло ти ще маленьким!

— А ні, — кажу — бабуню: росте... вам на втіху!

Баба пускає цілий заряд блискавиць і шипить мені:

— Тішся вже ти ним, старий дурню!.. Споживеш!..

Мій малий (йому лише 9 років) сідає поруч мене й по дитячому „нишком“ — що всі сусіди чують — здивовано запитує:

— Тату, хіба й старі... дурні бувають?

Навколо гремить регіт.

Міщанин стрімляє свою машкару у вікно, а баба шипить, — мов проймає довгою шпичкою:

— Гадючення... Гадюка гадюку й виплодила...

Але її забуває жвавий сміх:

— Слабо діло вашого, бабуню, господи бога! Просвистав він з Миколою свою паравію!.. Кришка! Ось поспитайте-но цього хлопчика!..

Баба мовчить.

Релігійний диспут скінчено.

І найбільшим аргументом перемоги залишився 9-літній хлопчик,

IV

НЕ ЗОВСІМ ПОДІБНИЙ ДО III-го

Ми знову вилазимо на палубу.

Погода — на прочуд!

Велике червоне сонце тихо пливе позад нас на заході.

Воно червонить половину світу позад нас і врочисто пливе в тихім і запашнім повітрянім океані.

Як велетенська казкова Жар-птиця, воно променистим прапором пливе над великим червоним царством.

Червоним не тільки зверху, а й у середині.

„То наша кров горит огнем“.

Київ лишається геть позаду, а збоку плывуть і плывуть прекрасні береги дніпрові: з лівого боку стеляться без кінця пухкі й барвисті килими низин, ось і місце, де мене 1906 року п'яні козаки вішали... а з правого — то стрімкі, то положисті, то хвилясті кручі

Часом ці кручі прорізуються глибокими ярами, мов проваллями, де по ребрах позвисали тисячепудові плитки глини й потроху звальюються вниз.

Вони все більше й більше забирають у селянина поле й потроху засувають — замулюють Дніпро...

Задумливо звисають оті грудоміхи.

Примушують вони і всякого вдумливого глядача задуматися.

Ці кручі справляють величне вражіння, але й викликають не зовсім величні думки.

Так. Над цим треба задуматися.

А пароплав, покірний могутній машині, бурхає й бурхає вперед, по шляху великого майбутнього.

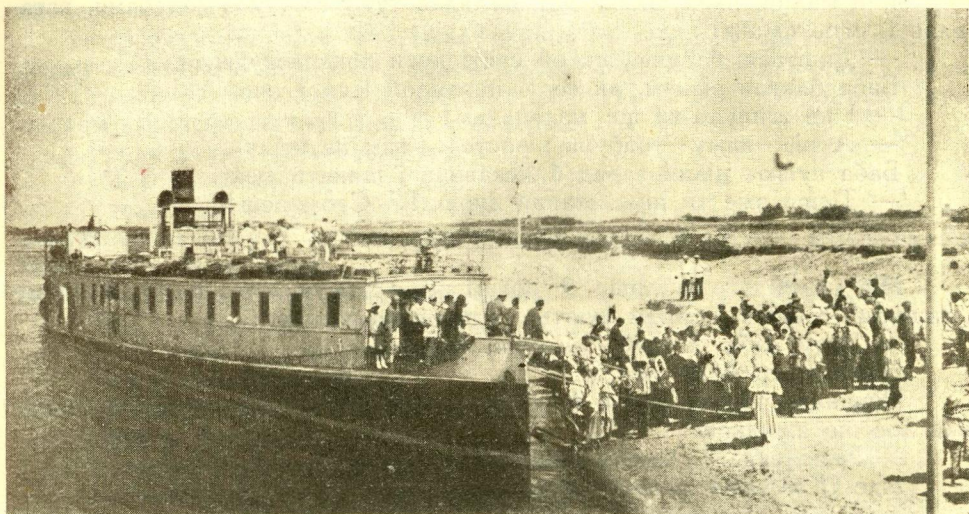


Фото М. Биковця

Невеличка пристань за Київом

І ця плавба, й оці прорізані ярами кручі нагадують мені фіорди Норвегії — зубожені північню гори скель, де за часів Кривавого Миколи довелося блукати мені й частенько згадувати оці самі дніпровські кручі...

Так недавно це було!

А ціла вічність минула!

Казка!

Велика більшовицька казка!

„Vive le drapeau rouge!..“¹⁾

Як гукнув я з одним французьким робітником на вулиці Парижу в зовсім інший день —

Чорний день —

День убивства Жореса...

Так недавно це було!

Здавалося, й кінця йому не буде!

І ось — казка!

Червона казка!

Vive le drapeau rouge!

V

ЧУДНЕ Й СУМНЕ

Кілька селян замислено дивляться вниз, на читку роботу машини — мозок і м'язи робітника.

¹⁾ „Хай живе червоний прапор!“

Сильна машина суворо побликує своїми крицевими руками з теплих сутінок трюму.

Їм у лад б'ють колеса пароплаву й бунтують широку й спокійну Дніпрову воду.

Ми швидко біжимо на схід, назустріч вечорові.

Над палубою сутінки потроху звіщують свої прозорі крила.

Вартовий, позираючи вперед і вбоки, проходить на ніс.

Другий посувається на корму.

На дорозі йому перешкода —

Впоперек пароплаву лежить якась довжезна „фігура“:

Простягнувши над головою руки й витягнувши ноги, вона ніби хоче перелягти всю палубу.

Вартовий жартовливо — суворим тоном гукає:

— Ну, розлігся тут. І пройти не можна!

Фігура, не рухаючись, відповідає:

— А ти помалкуй! Знай — стережи!

— Кого? Тебе?

— Розуміється! Не тебе ж ти тут стережеш!

— Та й не тебе ж!.. Персона тоже обізвалася!..

— А от і мене! І нащо тебе тут поставлено, коли ти не знаєш навіть, кого везеш! Кого ти охороняєш?

— Та тебе ж — небезпеку громадську!

— Ах ти дура! Охороняєш, а не знаєш кого! Та ти ж везеш представника всісвітнього пролетаріату!

Навколо — регіт.

Вартовий, затримуючи сміх, питає:

— Чому ж — не київського, не всеукраїнського, а всесвітнього?

„Фігура“ підводиться, ростепірює поли й штани й навчаючи зауважує:

— Чому всесвітнього? Дура ти! Тому, що — бачиш — у мене все світитись!

Сміх шумливим буруном перебігає палубу, зворушує навіть далекі й темні закутки.

„Фігура“ остільки була мальовнича в своїм „ажурнім“ убранні — ніби встала з набережної Неаполя.

Вартовий прикурює у „представника всесвітнього пролетаріату“, притискує цигаркою в кутку рота свою усмішку й голосно гукає:

— Ну, товариство, заходьте вниз! Надходить ніч.

Публіка неохоче підводиться йти.

„Фігура“ важно розставляє ноги й менторським тоном кидає вартовому:

— Молодець! Знаєш своє діло! Після зміни зайдеш до мене... Там доложиш... Коробку з-під папирос получиш!..

У пасмах дружнього сміху спускаємося вниз.

Пароплав увесь виблискує вогнями електрики...

Огняні хвилі мережаться з обох боків, ніби жевріє й палахкотить побунтована вода.

Ми довго стоїмо на нижній палубі й милуємося красою чудесної ночі на Дніпрі

Ночі, налітої бадьорячим повітрям, ласкаючим шумом пароплаву та пронизаної вогнями зорь електричних ламп.

Нарешті публіка заворушилася — ми в кількох верстах од Трипілля.

Багатьом треба тут уставати.

А решті — захопити вільні місця для снання.

Наш „Комсомол“ — великий, важкий і навантажений — кілька разів черкає дном. —

Наближаємось до небезпечного перекату.
Публіка трохи хвилюється;
— Ех, обмілів старий!
— Коли б тут не сісти!
— Коло керма надто зелений керманич!
— Яюсь перехопимося.

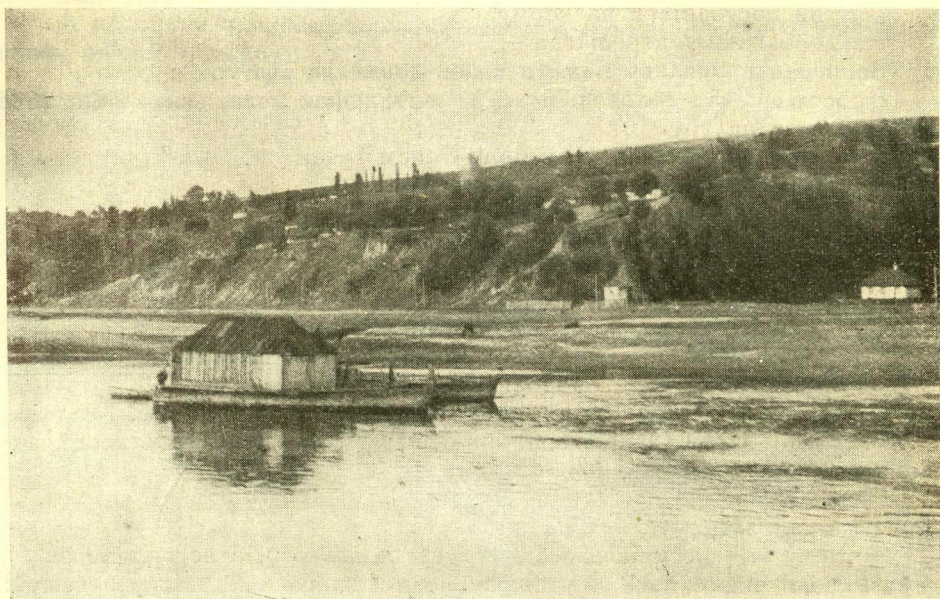


Фото М. Биковця

Млини на Дніпрі

Ох, це наше „яюсь“.
Зацікавлено зоримо на тички з правого боку води.
Пароплав летить.
Разів зо-два його прихвачує до дна, але він іде на всю машину,
і ми звиваємось на ходу.
Нарешті, з маху, стаємо...
Колеса голосно ще який час ріжуть і бунтують воду.
Але пароплав — навіть не двигить —
Ми ґрунтовно стоїмо...
Публіка стурбовано сновигає по-над бортами...
Матрос уважно мацає довгою тичкою під правим бортом.
— А ну, хлопці, скидайте штани та в воду!
Але жарти швидко гаснуть: перспектива стояти кілька годин —
жартами не віє.
Матроси стурбовано вештаються по палубі, але машина засто-
порюється.
Публіка покійрно вмощується спати.
На пароплаві залягає тиша...

(Далі буде)

ІВАН НЕЧУЙ-ЛЕВИЦЬКИЙ

(З нагоди 10-ти річчя дня смерті 1918 2/IV 1928)

В. Бойко

Ім'я Нечуя-Левицького в українській літературі належить до числа найбільш відомих та ушлюблених. „Літописець своєї доби“ (що „перший доторкнувся до життя нашого товариського та тим поклав засновки до романів соціальних“) — так оцінювала українська критика в особі С. Єфремова й П. Куліша літературну творчість Левицького.

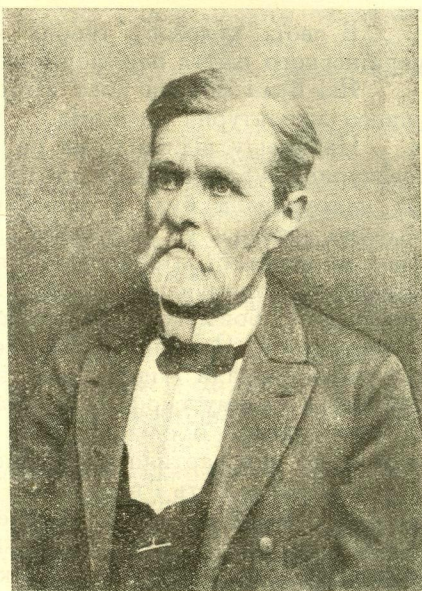
В українській літературі 70—80 років 19 ст. твори Левицького займають перше й найвидатніше місце. Письменник набуває широкої популярності серед тодішньої української інтелігенції; багато з молодих письменників, що тільки-но починали свою літературну діяльність, зверталися до Левицького за порадою, надсилали йому свої перші твори на оцінку (Б. Грінченко, М. Грушевський, С. Єфремов).

В особі Левицького ми маємо досить значне явище в нашій літературі.

Іван Семенович Левицький народився 13 листопаду 1838 року в м. Стеблеві Канівського повіту на Київщині. Батько його був місцевий піп, що „заховав давні національні симпатії“, як пише біограф Левицького акад. Єфремов. Мати „з давнього козацького роду принесла в родину демократичні традиції“. Тодішнє (на поч. 19 ст.) сільське й містечкове духовенство задержувало давні традиції в своєму побуті: його життя мало чим різнилося від життя селянського, хіба що воно було трохи культурніше. Ця близькість до народньої маси була причиною невідомої національної стихії, що панувала серед українського духовенства. Були серед нього й такі, що свідомо розуміли вагу національної справи. До таких, між іншим, належав і батько нашого письменника. У власній родині здобув Левицький ту національну зарядку, що згодом правила йому за головне річище його літературної творчості. У власній же родині здобув Левицький і ті соціальні симпатії до українського селянства, що потім стали головним ідеологічним змістом його художніх творів.

Вчився Левицький спочатку в Богуславській бурсі, а потім у київській духовній семінарії та духовній академії, що її скінчив р. 1865. В Київській духовній академії закінчився процес формування його національного світогляду. Закінчивши освіту Левицький іде на педагогічну роботу, що її розпочав в полтавській духовній семінарії, а потім по середніх школах Польщі (Каліш, Седлець), аж поки р. 1873 не опинився в Кишиневі, де й закінчив свою службу р. 1885. Цікаво зазначити, що свій перехід з Польщі до Кишинева Левицький мотивував тим, що „не міг дивитися, як націю живцем кладуть у домовину“, бо царський уряд в той час видав наказа про заборону у всіх школах Польщі викладати польською мовою.

За час своєї служби Левицький запровадив знайомства з тодішнім свідомим українським світом, як от Куліш, що через його руки пройшли



Ів. Нечуй - Левицький

перші твори Левицького, Костомарова, київська українська „Громада“. Побув він і в Галиччині, де тоді вже розвинувся український національний рух. В галицькому часописі „Правда“ й почав Левицький друкувати свої перші художні твори.

Вийшовши на пенсію р. 1885 Левицький перебрався до Києва. Тут він провадив життя самотньої, замкненої в собі людини, одійшов цілком від громадського життя, присвятивши останні роки перевиданню своїх творів та кумедній боротьбі за український правопис, що остаточно відокремила його від української суспільності.

Останні роки свого життя, майже забутий усіма, Левицький — вже старий дідусь — прожив у Київській „богодільні“ (Дехтярьовка), де й вмер 2-го квітня 1918 року. Напередодні його смерті Українська центральна рада була визначила йому пенсію.

В своїх художніх творах Левицький розгорнув широку панораму українського життя пореформеної доби.

Які були мотиви його літературної діяльності? Яка була в Левицького літературна ідеологія?

Найкращу відповідь на це питання дає сам письменник в своїй літературно-публіцистичній статті „Сьогочасне літературне прямування“, що надрукована була у львівській „Правді“ р. 1878 та 1884. Як справедливо зазначає ак. Єфремов „цю статтю й можна вважати за свого рода ключ до всенької літературної діяльності Івана Левицького“. „Сьогочасне літературне прямування“ виявляється на думку Левицького в трьох принципах, що є обов'язкові для кожної літератури: реальності, національності та народності. Реальність вимагає від письменника, щоб він був „фокусом для своєї громади“, щоб „мав за святу повинність освічувати в своїй фантазії в своєму серці ту громаду, що роїться кругом його, радіти її радістю плакати її слізьми, а не перелазити в чужі городи і підставляти свою душу під картини неукраїнської життя“.

Національність і народність вимагають народньої мови, використання форм народньої поезії та виявлення самого духу її. „Українська усна народня поезія... — каже Левицький — вся закидана букетами поезії, цілими покосами поетичних квіток“, а через те українські письменники „повинні свої твори пересипати цими перлами народньої поезії, як золотом ряскою. Вони дадуть їх творам гарячий поетичний народній колорит і колорит живий“.

На підставі цих трьох принципів літературної творчості Левицький проголошує гостре гасло про „непотрібність великоруської літератури для України і для Слав'янщини“. Аналізуючи твори Л. Толстого, Гончарова, Тургенева, Щедрина, Островського, Гл. Успенського та інш. Левицький каже, що „ми високо шануємо (цих) нових великоруських письменників за їх прямування, за їх освічування своїх творів ліберальним поглядом, за народність їх творів, і бажаємо, щоб і наші українські письменники йшли такою самою стежкою, але мусимо признатись, що їх твори не годяться для України“, бо вони не відповідають українській дійсності. Українська література повинна мати „свого Щедрина й свого Островського“, як рівно ж свого Тургенева й свого Успенського.

На цей заклик українська література тої доби відповіла... творами самого ж таки Левицького.

Свою літературну діяльність Левицький розпочав р. 1868 повістями „Дві московки“ і „Рибалка Панас Круть“. Перша повість малює родинну й особисту драму двох сільських дівчат, що повиходили заміж за салдатів;

ця драма розвивається на тлі своєрідного кріпацтва, що ним була довголітня служба у війську та закріплення на ній салдатських синів, так званих кантоністів. В повісті виявлено розкладовий вплив міста, як чинника деморалізації й повного морального занепаду.

„Рибалка Панас Круть“ подає типи містечкового люду, його тяжкий стан під гнітом чиншової плати поміщика, торговельно-лихварської експлоатації й ремісничої конкуренції. Ця повість визначається найбільшими художніми цінностями, що поставили її в ряд найкращих та популярніших серед творів Левицького. Картини природи на берегах Росі — належать, безперечно, до найкращих не тільки в творах Левицького, але й в усій тодішній українській літературі.

Ставши з перших кроків своєї творчости на шлях змалювання соціальних відносин на Україні пореформеної доби, Левицький і в дальших творах іде по цій же дорозі. Найширшу картину соціального змісту дав Левицький в повісті „Микола Джеря“ (1878). Герой повісті, зазнавши панської експлоатації й знування в часи кріпацтва, підпалює економію й тікає з рідного села, блукає по цукроварнях і серед рибальських ватаг на Дністровському лимані.

Після скасування панщини Джеря повертається до свого села, але й тепер знову зустрічає такі ж соціальні утиски і знову розпочинає боротьбу проти несправедливого наділу селян землею. „От тобі й воля — каже Джеря — от тобі й вернувся до господи. І на що було вертатись у цей проклятий край“. Ця повість Левицького найбільш насичена соціальним змістом.

Такого ж характеру й друга повість — „Бурлачка“ (88), хоч тут взято більш побутовий сюжет — доля обдуреної й зневаженої дівчини, що покутує свій „гріх“ бурлакуванням на фабриках.

Інші повісті все більше сходять на чисто-побутові сюжети, як „Кайдашева сім'я“ (1879), „Баба Параска й баба Палажка“ (1874), що в них ніби втілено моральний занепад темного українського села, тісний кут селянської некультури й духової злиденности.

Українське селянство стоїть під загрозою цілковитого занепаду й руїни. Воно не тільки не звільнилось від економічної експлоатації поміщика, але підпало ще під інші форми визиску, що тягнуть за собою ще гірші наслідки: моральний занепад і духове убожество — такий невтішний висновок випливає з художніх образів повістей Левицького на селянські теми.

Левицький не обмежується цим колом селянсько-побутових сюжетів і поширює рямці своєї письменницької спостережливости. Він звертає свою художню увагу на життя інших верств українського суспільства і дає в низці великих повістей широкі полотна з життя української інтелігенції. („Причепа“, „Хмари“, „Над Чорним морем“), міщанства (комедія „На кожум'ях“, що в переробці Старицького більше відома під назвою „За двома зайцями“), духовенства („Старосвітські батюшки та матушки“, „Поміж ворогами“), урядовців („Голодному й опеньки м'ясо“). Із усіх цих повістей найбільшої уваги заслуговують „Причепа“ (1869) і „Хмари“ (1877). Обидві дають картину тої денаціоналізації, що відбувалася серед української інтелігенції, як велико-панської так і дрібно-шляхетської. Денаціоналізація йшла по двох напрямках; в бік сполячення („Причепа“) і в бік русифікації („Хмари“). Обидва процеси відривали культурні сили від українського народу, рили безодню розриву між народом. Народні маси українські — залишались на призволяще, без жодної допомоги, під розкладовим впливом нових соціальних відносин.

Розкладається духовенство, що так само відривається від народу мовою й культурою, розкладається міщанство, що виділяє з себе покрупніший тип Голохвостова.

І серед вищих верств українського суспільства письменник бачить таку ж саму невтішну картину.

Такий соціальний зміст творів Левицького.

Де і в чому бачить Левицький порятунок? Проф. Петров так визначає ту програму праці, що її намалював собі Левицький: „Засипати ту безодню, що відділяє простий український народ від привельйованих станів“, становить завдання нашого автора. Сам письменник цю програму висловив у таких словах: „Україну жде погана перспектива; в Росії, перспектива темна, як ніч, і тільки нові українські інтелігентні національні сили світять в тому темному майбутньому часі, як зірниця ранком“. Отже порятунок бачить Левицький в культурній місії української національної інтелігенції, в тому єднанні праці з наукою, що про нього мріє Радюк („Хмари“).

Але це тільки мрія, бо жодних конкретних форм праці інтелігенції для народу Левицький не дав. Ще менше дає він якихось порад соціального характеру, що розкривали б якісь перспективи на дальший розвиток українського життя. Всю силу інтелекту й мистецького хисту Левицького було направлено на те, щоб викрити болячки, що ними боліє український народ, але ліків на ці болячки Левицький не знайшов.

Ось ця то безпорадність Левицького в розв'язанні соціальної й національної проблеми на Україні позначилося й на формально художніх елементах його творів.

„Покрасувавшись за перших літ своєї літературної діяльності на вершинах безперечних здобутків, далі письменник іде вниз, хилиться до занепаду. Помітного поступу, розвитку в Левицького ми не бачимо... Вже цілком скінченим письменником він вступив у 80-ті роки; й за досягання своїх перших років не поступився“ — так цілком справедливо оцінює творчість Левицького ак. С. Ефремов.

Протягом всієї літературної праці Левицький ніби стояв на одному місці і оглядаючись навкруги, на околиці життя різних верств українського суспільства змалював окремі картини, епізоди, типи, все, що попадалося на око, і занотовував це на сторінках своїх художніх творів. З них ми бачимо одню власну констатацію фактів, що виявилася в статичності його сюжетів, композиційної безпорадності, художніх засобів, мовностилістичних прийомів. Всі ці характерні риси художнього боку творів Левицького давно вже звернули на себе увагу української критики і складають загально-відомі формули в характеристиках творчості нашого письменника.

Спосіб писання, манера, стиль лишивсь у Левицького однаковісний за всю його довгу діяльність на літературній ниві — каже ак. Ефремов, — лишилися однаковими — улюблені у його вирази, як оте „сонце на вечірньому прюзі“, що його знайдете буквально в кожному творі. Письменник наш не пішов уперед, не розвився, не виробляв нових способів творчості, ніби захоловши на першій стадії своєї літературної манери“.

У Левицького все стоїть однаково на передньому плані, він часто не знає, „що йому робити зі своїми героями“, а через те кінчає його „механічним обрубанням“, як в „Кайдашевій сім'ї“. „Наш художник не літає на крилах фантазії, художньої видумки, йому треба обома ногами стояти на землі, бути ближче до дійсності“.

Той же критик констатує і примітивізм художніх засобів, як „спосіб контрасту“ паралельного діяння. Левицький, не знає іншого художнього звороту, як порівняння, так що „букети поезії“ обертаються часто в „сухе бадилля“.

Рецензент „Киевской старины“ між іншим говорив про повість „Дві московки“: „До того ж та солодкуватість в описах природи й краси тої чи іншої особи, що є органічною хибю автора й повторюється майже у всіх його творах“.

Другий рецензент „Киевского телеграфа“ (р. 1875) так оцінював психологічну мотивацію автора в „Хмарах“: „Та в молодшому поколінні кївська інститутка Ольга, зрештою, є далеко менше героїнею, ніж хутірська паночка Галя, що полонить спочатку серце молодого Радюка, потім без особливої рації забувається ним, і, нарешті, без особливої рації стає його дружиною, після розриву його з Ольгою“.

Всюди в художньому оформленні творів Левицького ми стосерігаємо статичність, відсутність дії, процесу; всюди спостерігаємо однаковість і одноманітність художніх засобів, аж до мовно-стилістичних включно.

Тим то цілком несподіваною є кінцева оцінка літературної діяльності Левицького, що її дає ак. Ефремов в своїй критичній розвідці про нашого письменника: „Хоча б з якими суворими вимогами заходили до старого нашого письменника новочасні читачі й критики — читаємо там, — а навіть і вони знайдуть серед літературної спадщини Левицького з десятків творів, що надовго переживуть свого творця, визначного письменника тієї епохи, що почалася скасуванням панщини, а закінчилася першою революцією 1905 року.“

Поміж цими двома датами... „укладається і схема розвитку того побуту, якого ретельним і тямущим літописцем він став: зародившись на руїнах панщини, нове життя нестримно вело до подій 1905 р. І дійсно непропаща заслуга Левицького в тому, що він цю тенденцію помітив, викрив і дав живий та яскравий образ епохи в своїх мистецьких творах“. Розуміється, було б неприпустимою помилкою підходити до творів Левицького з міркою сучасної літератури й сучасної критики. Але такою ж помилкою буде бачити в творах Левицького історію епохи, та ще такої довгої та багатой на зміст, як епоха від 1861 до 1905 р. В тому то й справа, що ніякої історії в творах Левицького немає, бо в них є тільки констатування тих обставин, що в них опинилося українське життя скоро після кріпацтва, с. т. з 60—70 р. р. Дальших процесів в соціальних відносинах України взагалі, а українського села зокрема, Левицький не бачив і в своїх творах їх не відбив. Ми не маємо наміру зменшувати роль Левицького в нашій літературі, та навряд чи є в цьому якась потреба: велика літературна спадщина письменника сама говорить за себе.

✓ Нас цікавить зовсім інше питання: чим з'ясувати ті характерні риси літературної творчості Левицького, що про них досі говорили?

На поставлене запитання ак. С. Ефремов дає таку відповідь: „Консерватизм особистої вдачі, схоластична до певної міри школа, що ґрунтувалася на метафізичних підставах старих абсолютних категорій, нарешті, слабовитість, що потягла за собою занадто регулярний режим, одводила од життя й розгорнула дивовижне за наших часів анахоретство, — усе це не сприяло розвиткові природнього духу“.

Мабуть ніхто не буде заперечувати, що особиста вдача Левицького відіграла певну роль, але навряд чи можна всю творчість письменника, всі її характерні особливості, звести лише до особистої вдачі.

Левицький все-таки не мала величина з боку мистецького, досить дужий художній талант, щоб можна було так просто з'ясовувати його літературну творчість.

На нашу думку треба пошукати соціального коріння літературного стилю Левицького. Наш письменник виступив на літературному полі

в 60-70 р. р. 19 століття. Що являло собою соціальне життя України тої доби. Це були перші наслідки „великої реформи“ 1861 р. Ця „реформа“ залишила багато пережитків кріпацтва, але одночасно готувала ґрунт для повільного, але неухильного зросту капіталізму. Проф. М. Слабченко так характеризує цю добу: „Передчуття появи нових, ще не виданих відносин, було вже серед української інтелігенції майже на другий день після „реформи“ 1861 р. Українським громадським діячам було ясно, що економічно зовсім не тривкий селянин, устрявши в торгівлю й шукаючи грошей, не витримає. Він здасть позиції своєї незалежності й попаде в умови, не кращі за кріпацькі. В той же час некультурність українського селянина взагалі зробить небезпечним стан села. Село, під впливом росту в ньому адміністраційних установ і російського (принаймні, культурою) капіталу, зубожіє й зачахліє. Отже, перед небезпекою стоячи, селянин мав по змозі бути незалежним від міста, багатіти й розвивати свою культуру, і тоді вже або заходити в стосунки з містом, або витворити свої нові міста, коли в них буде потреба“ (матеріяли до екон.-соц. історії України 19 стол. т. II ст. 43).

Отже, в першу чергу, ці наслідки позначилися розкладовим впливом капіталізму, що почав зростати, на традиційні форми селянського життя України; до цього треба додати подвійний процес, що відбувався на Україні в галузі національних стосунків: денаціоналізація української культурної верстви (панства, дрібної шляхти, міщанства та інтелігенції)— з одного боку, зріст національного руху, національної свідомости серед дрібної буржуазії та різночинної інтелігенції — з другого.

Ця остання, національно-свідома частина українського суспільства, вбачала в селянстві та тих шарах, що близько стояли до нього, живучи в цілому в селянському оточенню, єдиного представника української нації, бо констатувала факт „національної зради“ з боку вищих класів українського народу.

Таким чином, ідея української нації втілювалась в селянстві, занепадій містечковій шляхті (типу Михайловського з „Бурлачки“) та сільській інтелігенції, що жила вже одним життям з народніми масами і мало чим відрізнялась од них.

Ідея національного відродження тісно сплелася тоді з селянством, бо нові класи, що їх народжував капіталізм, не були опорою національного руху. Верхні класи капіталістичного суспільства були репрезентовані національно чужими елементами (росіяни, поляки, євреї), а нижчі — прийшлими заробітчанами.

В той же час, в міру того, як капіталізм захоплював і суто-українське населення, воно тим самим переставало бути носієм української національної ідеї. Українське панство й міщанство переставало бути українським що до національної культури й традицій, а українське селянство підпадало цілком деморалізації в жакливих умовах економічної експлоатації й морального занепаду, і через те також випадало з національного рахунку. Національно свідомі українська інтелігенція бачила тоді єдиний вихід: зберегти за всяку ціну українське селянство, як основну й єдину опору нації. Для цього треба не допустити класової диференціації села, захистити його від економічної залежності, зберегти його як економічно самостійну і тривку соціальну групу.

Найкраще ця національна ідеологія була представлена в публіцистичних творах Куліша, в його „хуторній філософії“, „Нехай вся земля селом стане... аби не важко було на світі жити“... Куліш радив зоставатися по селах і хуторах „ще хоч із сотню років таким людом, яким сохранив вас господь“.

Куліш виражав ідеологів правої частини української національної інтелігенції, і саме ця ідеологія відбилася в творчості Левицького.

Так, ідея національного відродження, з'єднавшись з ідеєю збереження етнографічно-соціальної бази нації — селянства, вилилася в ідею непорушності основ життя цієї бази, непорушності її життєвого укладу, її соціальних взаємин, родинного побуту і т. д.

Протест частини української культурної верстви проти націоналізації тих елементів української народної маси, що випали з рамок селянського життя, — цей протест є нічим іншим, як протестом української дрібної буржуазії й різночинної інтелігенції проти розкладового впливу капіталізму. Ось тут і треба шукати соціальної основи ідеологічної сторони в творчості Левицького. Іван Левицький, що сам вийшов з попівської родини, яка зберігала традиції тісного єднання з селянською масою і що сам був представником української різночинної інтелігенції, виступив в українській літературі речником протесту проти розкладу селянства і близьких до нього шарів українського суспільства.

Одною з форм цього протесту й є та ідея непорушного побуту, що червоною ниткою проходить крізь творчість Левицького.

Власне тим і цінна ця творчість, як художній документ ідеології й психології правої української дрібно-буржуазної інтелігенції 70-років 19 ст.

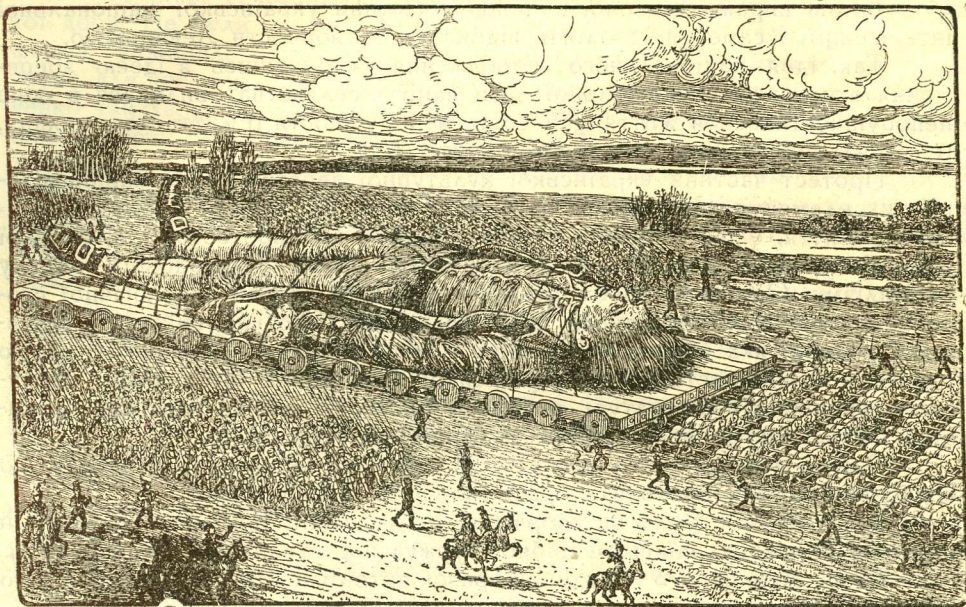
Твори Левицького — чудовий зразок витриманості художнього стилю в широкому розумінні цього слова.

Повісті Левицького дають нам рідкий зразок єдності ідеологічного, сюжетного, композиційного і стилістично-мовного компонентів літературного твору; ця єдність зросла на ґрунті художнього виявлення соціальної психології певної суспільної групи.

Літературний стиль Левицького, це — стиль реалізму на тому щаблі, його розвитку, коли в око письменника падають загальні процеси й типові факти соціальної дійсності, коли письменник щойно придивляється до реального життя й намагається його аналізувати, щоб викрити те основне русло, що по ньому тече соціальне життя. Це не натуралізм, що „безсторонньо“ фіксує оточення, „об'єктивно“ ставиться до нього, без жодної громадської ідеї, без всякого висновку громадської вартості. В повістях Левицького, під зверхньою безсторонністю, під ніби поверховим малюнком загального характеру, криється ясна, виразна й тверда ідея письменника-громадянина, що для нього художній твір є один із засобів громадської боротьби, принаймні громадського впливу.

Цей „реалізм типовості“ як найкраще відповідає психоідеології правої частини української національної інтелігенції 70-х років, яка психоідеологія випливала з потреби розібратися в нових процесах соціального життя і виявити до них своє відношення у виразних ідеологічних формулах.

А письменник перелив ці формули в художні образи, передав їх в яскравому літературному стилі.



З книги „Гуліверові мандрування“

Ліліпути везуть Гулігера в свою столицю

АВТОР „ГУЛІВЕРА“ — ДЖ. СВІФТ

проф. О. Білецький

Торік минуло двісті років, як вийшла відома всьому світові книжка Джонатана Свіфта „Гуліверові мандрування“. Цей твір частенько в скороченому вигляді подається для дітей, хоч зовсім не для них його автор призначав, даючи в ньому гостру сатиру на тогочасну Англію. Український читач зможе незабаром познайомитись з повним текстом цього твору, що випускає його в перекладі на українську мову Державне Видавництво України. Статтею проф. Білецького, що в зв'язку з появою першого повного „Гуліверового мандрування“ укр. мовою ми друкуємо, гадаємо розпочати низку статтів на теми з західної літератури. Цікаво знати про це думку читача.

У всесвітній літературі є десятків зо два книжок, що віком своїм уже досить таки старенькі, але й досі цікаві, і їх перевидается й перекладається всіма мовами. Свого часу ці книжки були художньо оформленою відповіддю на питання, порушені тодішньою „злобою дня“. „Злоба“ та давно вже принишкла, в житті повстали нові й значно складніші питання, а книжки й до цього часу не втратили своєї цікавості, і знати їх має кожна освічена людина. Ми не кажемо, що це — „вічні“

книжки, але ми бачимо, що тимчасом цими книжками читачі цікавляться й захоплюються. Такий, приміром, написаний триста з чимось років тому (на початку XVII століття), „Дон-Кихот“ еспанського письменника Сервантеса, такий „Робінзон Крузо“ англійця Данієля Дефо, видрукований 1719 року, такий і Свіфтів роман „Гулівер“ або точніше „Гуліверові мандрівки по далеких і невідомих світових країнах“, що з'явився слідом за „Робінзоном“ року 1727 і, отже, дожив уже до свого двохсотлітнього ювілею.

Сервантесів „Дон - Кихот“, де чимало смішного, є кінець - кінцем, швидше сумна, ніж смішна книга. Образ божевільного мрійника, що викликає на бій примари своєї уяви і не помічає зла в справжнім житті—

нам смішний, але ми бачимо, що автор сам почасти співчуває своєму героєві і жаліє його. Доба лицарства минула, замість лицаря-феодала з'явився купець і почав будувати життя по-своєму, змагаючись не так меchem, як калитою. Автор розуміє, що повернути життя назад не можна, що будучина належатиме Санчові, а не його панові. І все ж таки цього пана, Дон-Кіхота, який збився з пантелику на лицарських романах, змальовано в романі наймудрішим і найшляхетнішим із усіх дієвих осіб.

У другій, згаданій тут, книзі — в „Робінзоні“ Дефо — інші настрої, інше ставлення до життя. Тут вихваляється сміливість і енергію наївного й побожного буржуа, відважного й по своєму чесного купця-морепоплавця. Вихвалює цього героя письменник, що й сам був із буржуазного кола і все життя не поривав із ним зв'язку. „Дон-Кіхот“ — книга смішна й сумна, „Робінзон“ — книга діловита і сповнена сподівань на що-найясніше майбутнє тієї класи, від якої промовляє сам автор.

Навпаки, „Гулівер“ — гнівна книга. У ній автор їдко й жорстко висміює людей. Так само, як і „Робінзон“, це є роман пригод по невідомих країнах, але сповнений він не вірою в людей, а зневагою до них. „Головна мета моя в моїх творах“, каже сам автор „Гулівера“, була — не так розважити людей, як їх мучити“.

Через що ж Свіфт так ставився до людей, про яких саме людей він це казав і в яких обставинах двісті років тому створив він свого романа?

Щоб відповісти на ці питання, розглянемо трохи історію тієї країни, де написано було і „Робінзона“ і „Гулівера“, а саме — історію Англії наприкінці XVII та на початку XVIII століття.

Серед європейських країн Англія була державою, де торгово-промислова буржуазія раніше, ніж де по інших країнах, захопила владу в свої руки. Ще 1648—1649 р. англійська буржуазія (купці та середні землевласники — „сквайри“) счинили повстання, скарали короля й оголосили Англію республікою. Що правда, республіка ця була недовговічна: через 10 років англійський парламент вирішив покликати на престол сина скараного короля і відновити монархію. Протягом кількох років змагався парламент із королями — скидали одного короля, запрошували іншого, аж поки 1688 року, нарешті, усталили той державний лад, що з деякими невеличкими змінами панує в Англії й тепер: конституційна монархія, коли влада законодавча й виконавча належить парламентові, а король, тільки „царствує, але не править“.

Це фактично значило, що Англія перетворилась на буржуазну державу. Буржуазія свого добилась, хоч серед неї самої точилась боротьба різних партій, боротьба, що заповнила всю англійську історію XVIII століття. Довго не могли погодитись поміж себе представники різних релігійних напрямків: довго змагались представники буржуазії торгово-промислової з власниками великих земель, власниками сільсько-господарської промисловости. В парламенті перші організувались у партію „вігів“, а другі — в партію „торіїв“. Коли б перекласти ці назви економічною мовою ми могли б назвати вігів — партією прибутку, а торіїв — партією ренти. На той час віги зчаста були ліберальніші за торіїв. Проте, становище широких народніх мас, так званого простого народу, мало змінювалось від того, хто захоплював у свої руки владу — віги чи торії.

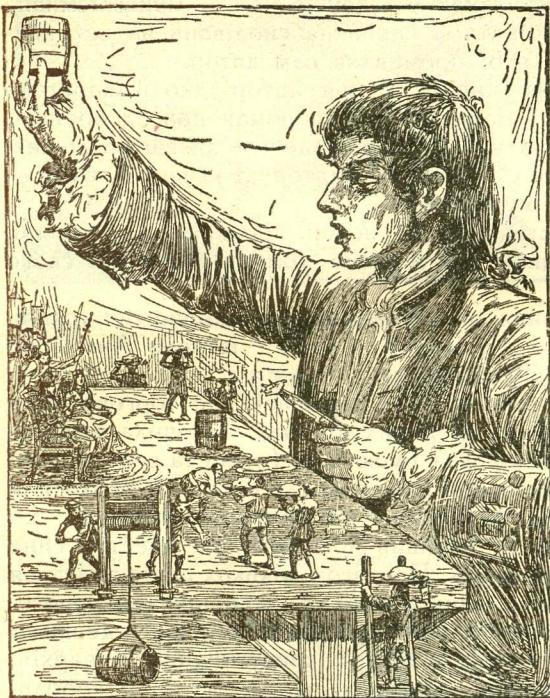
Нарід жив нужденно, у злиднях, але хвилювався й приглушено вирував. Підчас кожної політичної події могло зчинитись неорганізоване повстання і натовп кидався розбивати в'язниці, ображати аристократів та нападати на них із своїми здоровими, але нічим, крім дрюків і каміння, незброєними кулаками. Для того, щоб спрямувати в інший бік цю страшну для багатців силу, парламенти й королі оголошували війну: все

XVIII століття в історії Англії — епоха безперервних війн. Воювали з Францією, з Іспанією, воювали в Європі, в Індії, в Америці. Широко і міцнішало значіння Англії, як колоніальної держави. А наука, що була на послугах у буржуазії, без перерви збагачувала своїми досягненнями — технічними вдосконаленнями промисловий капіталізм, що де-далі дуже від цього міцнішав. На кінець століття, коли винайдено було прядильну та парову машину, „промисловий переворот“ був уже справою вирішеною.

У цім казані, де феодална Англія перетворювалась на Англію, буржуазно-капіталістичну, кепсько припадало не тільки „простому народові“ (селянству та де-далі більшій армії робітничого пролетаріату),

але й дрібній буржуазії — дрібним землевласникам, міським ремісникам, дрібним урядовцям та тій різночинній інтелігенції, з якої був і сам автор „Гулівера“ — Джонатан Свіфт.

Народився Свіфт року 1667. Дитинство його було невеселе. Батько — дрібний судовий урядовець — помер іще до письменникового народження. Мати, лишившись без усяких засобів, мусила тинятися з дітьми по чужих людях і просити допомоги в багатих родичів. Багатий родич, що правда, був, але помагав він не дуже охоче. З чималими труднощами пощастило влаштувати Свіфта в школу. У школі, як свідчили вчителі, не виявляв він великої обдарованости. Треба відзначити, що навчання по школах було далеко недосконале, багато ще лишалося хиб старої феодално-церковної шкільної системи.



Гулівер обідає у ліліпутів

Панували там старовинні мови, молодь навчали філософії, далекої від справжнього життя й природи; на першій місці з усіх „наук“ було, звичайно, богослов'є. До всього цього Свіфт, очевидно, не мав нахилу. Педагоги і в середній і в вищій школі вважали його за непокірливого й безладного: жалілися, що він не вчасно повертається вечорами до бурси, не ходить до церкви. На велику силу він добився першого вченого ступеню й скінчив вищу школу.

Але ще важче було влаштуватися йому в житті, знайти собі якесь певне місце серед мішанини різних подій та змагання різних клас і партій.

Багатий родич, що допомагав Свіфтові грошима під час навчання, хоч і дуже мало і дуже нерегулярно, на той час помер. Покладатися тільки на свої знання — на велику, добуту по-за школою, начитанність — була тоді справа безнадійна. Та Свіфта й не могло задовольнити тоді скромне життя дрібного трудівника — судового урядовця або селянського священика. В ньому кипіла ненаситна жадоба, що так він її ніколи й не задовольнив, до влади, до пошани, бажання відзначитися, підкорити

собі людей. А замість цього йому довелося довго прослужити — та й то з великої ласки — за домашнього секретаря в одного абшитованого політичного діяча попередньої пори, Вільяма Темпля, багатого пана, що був Свіфтові якимсь далеким родичем. Бідний студент попав в аристократичне коло, де йому доводилося зустрічатись іноді навіть із самим королем, але вважали його там за челядинця, щось не дуже далеко від домашніх слуг. Жадоба до пошани лишалась незадоволеною. Поміж Свіфтом та його шановним патроном часто виникали непорозуміння й негодження, аж поки Свіфт посварився з Темплом і виїхав на свою батьківщину, в Ірландію, ставши там за священника на одну невелику парафію.

Але ця спроба почати незалежне життя скінчилась невдало: сільська самотність та нецікава робота скоро набридли Свіфтові і, стиснувши серце, він знову повернувся до Темпля і знов надів ліврею „домашнього секретаря“. „Жалюгідні бурлаки, пасинки Долі, неварті її турбот, ми раді вже й з того, що нам щастить підбирати деякі крихти й недоїдки з чужого столу“, гірко каже він в одному з своїх творів.

Усе далі Свіфтове життя — майже безперервне перебігання від одного патрона до іншого, ціла низка невдалих спроб вибитися з низин життя на його вершини, де чарівно сяє влада, пошана, багатство. Але чи з його ж характером було сподіватися на якусь протекцію? Через надмірну гордість цей безрідний бідняк не хотів ні перед ким гнути шиї. Великі пани не дуже люблять, щоб дрібний урядовець поводився з ними, як рівний. А Свіфт вимагав до себе особливої пошани, не зважаючи ні на титул, ні на багатство. „Репутація розуму та широкого знання варта блакитної стьожки або каляси, запряженої шестериком“, — ось у чому хотів він запевнити своїх знайомих. Він хотів, щоб не він, а вони запобігали його ласки, прагнули з ним знайомости. В аристократичних вітальнях, міністерських приймальнях він поводився гостро, грубо, згорда. Не диво що, незвичкі до такої поведінки з собою багаті та магнати сторонилися від цього „божевільного попа“, як вони його називали. Щоб добитися того, чого хотів Свіфт, треба було в тодішнім вищій товаристві бути ласкавим ручним песиком. А він був колючий їжак.

Незадоволення з самого себе та з інших де-далі більше накупало йому на серці; що дужче він усвідомлював собі своє безсилля, своє рабство і рабство подібних собі, то хмарніші й зліші ставали його думки. — „Що-рік“, говорить він, „і навіть що-місяць я почуваю, як зневага зростає в мені де-далі більше і більше, а моя лють стає така паскудна, що обертається навіть проти безглузвих і боягузливих жалюгідних рабів, серед яких я живу“.

От із цього гнівного протесту й виникли найкращі Свіфтові твори.

Ще будучи на службі у Вільяма Темпля, Свіфт пробував дещо писати. Він писав і невеликі вірші, і поеми, і статті різного змісту. Але на них не міг виразно позначитись його характер і його письменницький хист. Маючи бойову натуру, Свіфт і в літературі шукав приводу на щось чи на когось напасти, і всі його твори, що мають історичне значіння, це — памфлети.

Памфлетом звичайно зветься невеличкий твір, що в ньому автор нападає на якийсь політичний або соціальний лад чи на окремих представників цього ладу. Адресується памфлет до широкого кола читачів, і що він гостріший, задириліший і дотепніший, то більший має успіх серед цих читачів. Можна вважати, що памфлет є одна з відмін агітаційної літератури. Формою памфлет може наслідувати казку, приватний лист або прохання, казенний рапорт то-що. Серед творів Дем'яна Бідного чимало є подібних до політичних памфлетів. От до цієї галузі літературної творчости й узявся Свіфт.

Щоденних газет тоді ще не було. Парламентські змагання лишались невідомі широким масам. Безчинства роблено нишком, і нарід дізнавався про них аж тоді, коли йому доводилось випробовувати на своїй спині їхні наслідки. Не будиши ані в якій партії, Свіфт іноді ставав справжній проводир пригноблених мас, що висловлював їхні думки. Багато сил витратив він даремно, намагаючись удовольнити своє шанобство. Багато дивних суперечностей було в характері цієї людини, що зле знущала над релігією та релігійними незгодами (памфлет „Казка про бочку“), сама тимчасом носячи священницьку рясу; він зневажав товариство й дрібні людські інтереси — і сам мучився від жадоби відзначитися в цім самім товаристві. Але політичні Свіфтові памфлети є його безперечна заслуга: якщо він, взагалі, з своєї волі не хотів робити добра людям, то своїми памфлетами він його таки зробив.

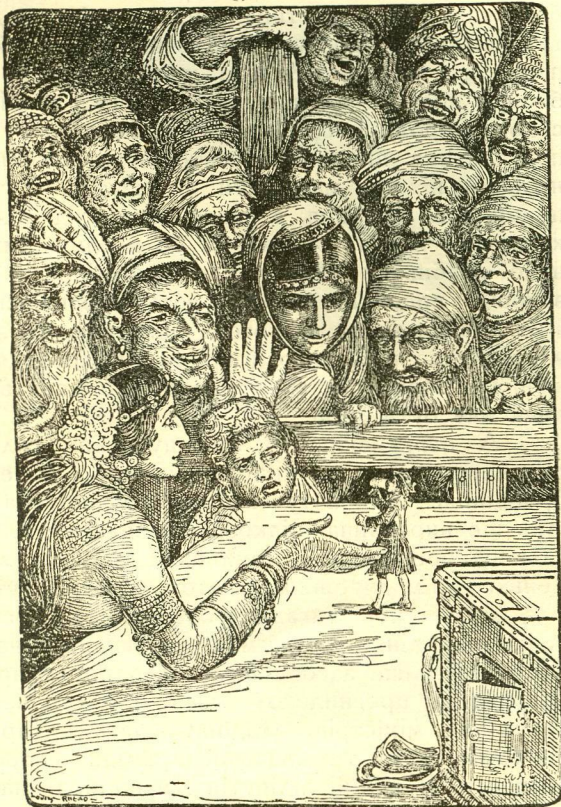
Приводів виступати було Свіфтові більше, ніж досить. Кілька разів, приміром, йому довелося виступити, боронячи знехтувані права ірландського народу. Здавна Ірландія була частиною Англійської держави — і здавна Англія намагалася здерти з неї дві шкури, нічого сама їй на томість не даючи. Тільки в Ірландії почала була розвиватися шерстопрядільна промисловість, як англійський уряд поспішає вжити проти неї заходів, щоб не було конкуренції англійським фабрикантам. Свіфт із цього приводу виступає з памфлетом, де переконує ірландців бойкотувати англійську мануфактуру і шити собі одіжку тільки з матерії власного виробу. Другого разу не стало було в Ірландії дрібної мідної монети. Уряд замовив якомусь аферистові накарбувати для Ірландії цієї монети. Але аферист почав карбувати гроші з такого недобротного металу, що їх ніде, крім Ірландії й не прийняли-б. Тоді Свіфт виступив із „Листами сукнаря“, агітуючи проти нових грошей і виявляючи побіжно ставлення короля та парламенту до Ірландії. Патента, виданого аферистові, довелося скасувати, а Свіфт став загальний улюбленець в Ірландії. Проте, цькувати ірландців не перестали. Злиденність ірландського населення стає жахна. 1729 року Свіфт гостріше, ніж коли виступає з памфлетом: „Скромна пропозиція, запобігти того, щоб діти ірландських жебраків не були тягарем для своїх батьків та країни, а також указівки, як зробити їх корисними для суспільства“. „Вам неприємно, шановні пани, бачити цих обірваних дітей, що чіпляються до прохожих, просячи милостині? Дозвольте шанобливо запропонувати вам спосіб перетворити цих некорисних членів суспільства... на корисний і цінний для вас продукт. Чому б не організувати постачання новонароджених жебрацьких дітей на кухні до багачів і не смажити з них печеню на обіди та вечері?“ — „Люди економні (а тепер якраз такий час) могли-б також, знявши шкуру з дитини і добре вичинивши її, виготовляти чудесні дамські рукавички та літні чоботи для джентльменів“. Усе це викладено надзвичайно серйозно, і вражіння кінець-кінцем, лишається дуже важке. Справедливо зазначив про цей памфлет один із критиків: „на такі жорстокі дотепи здатна тільки людина, що їй самій важко на душі“.

Таким тоном написаний і найбільший із Свіфтових творів: „Гуліверові мандрівки“. З усього, що написав наш письменник, ця книжка найвідоміша на весь світ, у ній найвиразніше позначився авторів характер та його способи писати, а також ідеологія тієї соціальної групи, з якої він був сам — групи дрібних урядовців, або точніше, дрібної буржуазії.

На початку XVIII століття в англійській та і взагалі в усій європейській літературі описувати мандрівки було дуже в моді. Кожна європейська країна мріяла про колонії, про те, щоб стати „світовою країною“. Тоді ще тільки був зачинався той імперіалізм, що дійшов тепер такого

величезного розвитку, велика частина земної кулі була ще тоді не об-
сліджена, і за далекими морями люди сподівалися знайти нові чудесні
землі. Дуже часто такі описи складано за приказкою: „сім кіп брехні —
хоч вір, хоч ні“. Спочатку Свіфт, очевидно, і хотів просто тільки висмі-
яти ці брехливі байки, що їх розповідали в таких описах. Раз перед
тим він уже був це зробив. В одному із своїх памфлетів він дуже злісно
висміяв тих, що складали „пророчі“ календарі, передбачуючи в них май-
бутні події в особистому та громадському житті. Але його весь час
турбували думки про політичну й соціальну невпорядженість. І ось
форма неймовірної мандрівки
починає де-далі більше спов-
нюватись громадським змі-
стом. Прикриваючи фанта-
стикою, Свіфт подає читачеві
гостру, а іноді аж сумну
сатиру на все тогочасне люд-
ство.

У Свіфта були поперед-
ники. Іще старо-грецький
письменник Лукіян (2 століття
до нашої ери), висміюючи
байки мандрівників, написав
сатиру „Справедливі опові-
дання“, де описував мандрів-
ки по морях та повітряних
просторах, пригоди в царстві
селенітів на місяці та різних
чудесних островах на далеких,
аж за Геркулесовими стов-
пами, морі (так називали гре-
ки Гібралтарську протоку).
Дивні також і мандрівки ге-
роїв з іншого роману „Гарган-
тюа та Пантагрюель“, що на-
писав його в XVI столітті один
французький письменник
Рабле. Яких тільки мандрів-
никам не трапляється островів
по дорозі. На одному, примі-
ром, живуть папімани (при-
хильники римського папи), на



Гулівер у велетнів Бробдінгнз

другім папєфігі (що показують папі фігу (дулю)—протестанти); ті й другі
запекло воюють одні з одними. Ідуть мандрівники повз острови Кошла-
тих Кішок, що в них читач легко пізнає французьких суддів того часу;
проїждять також повз інший острів, де живе худе-прехудоє страховище
Піст,—живиться воно самою тільки рибою та городиною, народжене від
матері на ім'я Антифізис (Неприродність) і завжди плаче. Проїхавши ще
далі, мандрівники вилазять на острові Дикому, де їм назустріч виходять
сорок тисяч людей-ковбас, що ворсгують із Постом і намагаються по-
ловити його. Ідучи далі, вони чують від одного острова невиразне
гудіння голосів: боцман пояснює, що торік зимою тут був бій—отже,
крики вояків, брязкіт зброї—все це замерзло в повітрі, і тільки тепер
звук почали відтавати.

Рабле підсміюється. Свіфт сміється. А що Свіфт оповідаючи, весь
час лишається сам серйозний, то сміх його від цього здається ще їдкіший.

Свій роман він написав у формі дорожнього журналу Лемьюеля Гулівера, що був спочатку хірург, а потім корабельний капітан — людина нічим сама по собі не видатна, але діловита й точна не менше, ніж Робінзон Крузо в Дефо. Хоч-би в яку неймовірно-дивовижну країну заїхав цей мореплавець, скрізь він як-найсерйозніше й найдокладніше описує побут тубільців,, відзначаючи найменші дрібнички. Але під машкарою звичайного Гулівера ховається сам Свіфт, що суворо судить своїх близьких і далеких сучасників.

Ось розглядає він людей у зменшувальне скло — і всі великі пристрасті, що хвилюють людей, стають жалюгідно-дрібні й чудернацько-безглузді серед шостицалевих на зріст людців, серед ліліпутів. Адже-ж тут кожний „старчик-з-пальчик“ дуже багато про себе думає і різні події, що відбуваються в цьому мікроскопічному царстві, були для тубільців подіями величезної ваги. Тут точнісінько, як при дворі англійського короля Георга I точаться партійні суперечки, розв'язується питання про тактику, виникають гострі непогодження з приводу того, високий чи низький підбор має бути до взуття. Тут зчиняються цілі війни через принципове питання, з якого боку слід розбивати варене яйце: з широкого чи з носка; справді-ж бо в одних імператорським наказом заборонено розбивати яйце з широкого кінця, а другі мають з цього приводу заповіді пророків і обстоюють протилежний бік яйця. Є тут і монарх, і коли він має намір когось покарати, то звертається до державної ради з промовою про свою добрість і милосердя — і тоді підданці зразу знають, що справа кепська: що довше мовиться про добрість, то жорстокіша має бути кара.

А ось, поклавши зменшувальне скло, автор починає розглядати світ через лупу, і з країни ліліпутів Гулівер попадає в країну велетнів Бробдінгяг. Але й тут не краще: дрібнота людських інтересів і прагнень стає ще виразніша, підкреслена протиставленням первісним силам коло-сальних бробдінгягів. Збільшені до краю люди лишаються такі самі маленькі своїм духовним змістом, як і ліліпути.

Далі — нові вигадки: острови, що висять у повітрі, країни, населені розумними кіньми-гуїнґмами та огидними напівлюдьми напівмалпами ієху. Все це — тільки засоби немилосердної сатири, де виявляється мерзенність дворянства, прогнилого душею й тілом, несправедливості по судах, підлизування міністрів, злодійкуватість і кар'єризм парламентських діячів. На самім шпилі громадської піраміди — король, найголовніший сіяч усякої розпусти. В країні ліліпутів він вибирає на міністрів тих, хто спритніше за інших перестрибує через наставлену палицю; в другій фантастичній країні він примушує тих, що освідчуються йому, повзти до його трону на черевах, злизуючи з підлоги порох. А якщо милостивому монархові забагнеться зігнати зі світу когось із своїх вельмож, то він наказує посипати підлогу отрутим порошком, від якого людина вмирає протягом доби. Після подібних кар отруєну частину паркета що-найретельніше вимивається. Як-же не оцінити королевського милосердя! Не завадило б узяти собі цього короля за зразок і монархам Європи, додає від себе в дужках Свіфт.

Виявляючи політичні та соціальні хиби, Свіфт висміює також і по-неволену науку, що заплуталась, як білка в колесі. Ученими ідіотами сповнена країна лапутинців. Є тут ціла академія, де складають найбезглуздіші проекти та роблять такі самі винаходи, де засідають архітектори, що пропонують починати будови з покрівель і закінчувати фундаментом, а інші прожектори радять орати землю свиньми, щоб зменшити витрати на плуги, худобу й робітників. Що правда, випробувавши цього способу, побачили, що він дорожчий, а наслідки від нього гірші, „але ніхто не має

сумніву, що від цього винаходу може дуже поліпшитися сільське господарство“.

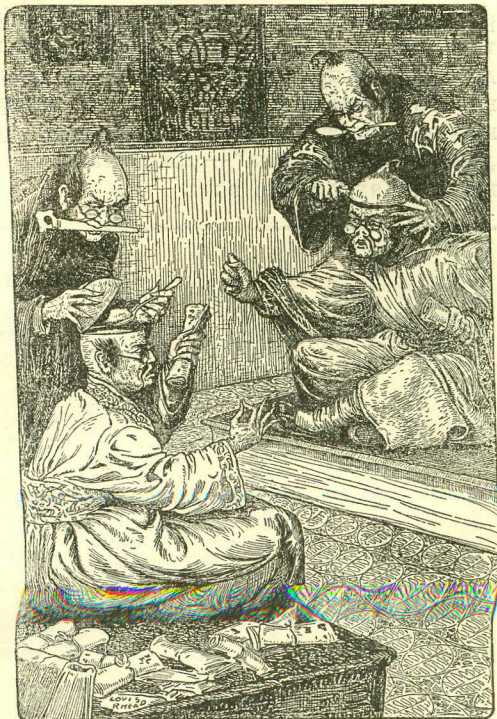
Хіба можна сказати, що тепер Свіфтова сатира в „Гулівері“ цікава лише з історичного боку? Ні, на жаль, вона ще й досі не втратила свого значіння. Рабська догодливість і хижацтво, прихований бік політики, таємні умови дипломатів, війни, що їх зчиняють через інтереси мізерної купки людей, забобони й безглузді звичаї, що держаться в приватнім, щоденнім житті так званого „освіченого“ товариства, марність науки, незрідка відірваної від живих життьових потреб,— усі ці риси зберіглися й досі в громадянстві буржуазної Європи. Досить прочитати в останнім розділі опис грабіжницького захвату нових земель — надбання колоній, щоб пересвідчитись, як же справді недалеко поступила Європа за двісті років. Змалювавши Свіфт, якими способами залучається підкорені країни до європейської культури, ехидно зазначає, що все сказане аніж не стосується до британської нації, яка може бути для всього світу за зразок мудрости, дбайливости й справедливости в колоніальній справі. Хіба ця очевидна іронія втратила своє значіння, дійшовши від 1727 року до нашого часу?

Багато ще є живого в „Гулівері“ і варто читати й перечитувати цю стару книгу великого нещасливця. Не треба тільки цілком захоплюватись її настроями.

Що ближчає кінець Гуліверової мандрівки, то хмарніші стають

Свіфтові образи. Описуючи порядки в державі розумних коней-гуїнгмів, Свіфт, очевидно, хотів змалювати й деякі позитивні риси державного ладу, але з цього нічого не вийшло. Неприхильна частина книги була незрівняно значніша проти цієї невеличкої похвали. Вихваляючи гуїнгмів, Гулівер відзначає, що суспільство їхнє побудоване на соціальній нерівності, що в них є рабство і т. д. А чи цього ж хотів сам Свіфт для людства? Звичайно, ні. Соціальні ідеали дрібної буржуазії, якраз через проміжне становище цієї соціальної групи ніколи не були виразні й близькі до практичного здійснення. Свіфт завжди дужчий, коли він гудить, ніж коли вихваляє.

„Гулівер“—це був підсумок усього Свіфтового життєвого досвіду, останній суворий вирок і над тогочасною аристократією, і над тогочасною буржуазією. З розпуки Свіфтові здавалося, що то вже все людство таке своєю природою, як представники тогочасних клас. Образ людини вважав він за огидного „іеху“. Іеху б'ються за труп якоїсь дохлої корови, вбиваючи один одного на смерть, так само й люди через свою ненажерність зчиняють криваві війни. Іеху викопують із землі блискучі камінці, ховають їх по своїх кутках і милуються ними, а якщо ці камінці в них відняти, вони виють і сохнуть—чи не так-же само ганяється за



З книги „Гуліверові мандрування“. Операції над ученими

золотом людство? Ієху смокчуть якесь смердюче коріння, і насмоктавшись, сповнюються солодким божевільям, виють, обіймаються, дряпаються, гикаючи, валяються в багні — а чи не те-ж самісіньке буває з п'яними людьми? Нема чого переказувати тут, як змальовує Свіфт громадську організацію в ієху. Всі ці образи й без того мають переконати читача, що людська порода є „найогидніше, найшкідніше плем'я споміж усіх пород плазунів, що лазили досі на поверхні земній“.

Отакий останній висновок, до якого дійшов Свіфт. „Гулівер“ був його останній великий твір. Написавши його, Свіфт через кілька років збожеволів і повільно конав аж до 1745 року поки нарешті, смерть перервала його муки. На його могильнім камені викарбували його власний твір, де він говорить про основні риси свого характеру: зневагу й любов до волі. І справді ж бо, коли людство скине всю ту луску, що її так виразно змальовує Свіфт у своїй сатирі, та вийде нарешті „з царства обов'язку в царство волі“, воно згадає ще раз трагічну постать нещасного „божевільного попа“ — Джонатана Свіфта, як одного з тих, що розчищали шлях до цієї волі.

До 15 роковин смерті М. Коцюбинського



Частина виставки Коцюбинського в Чернігівському Держмузеї. Письменників стіл до письма, його портрети й фотографії. На столі — речі Коцюбинського, що лежали на столі за його життя.

ПОХОРОН М. М. КОЦЮБИНСЬКОГО ТА ЙОГО МОГИЛА

(До 15 роковин смерти письменника)

А. Миловидов

Похорони видатних людей, громадських діячів, письменників часто набували характеру демонстрацій, своєрідних протестів проти влади та прояву симпатій до небіжчика.

Коли для влади з цього боку небезпечні були похорони деяких російських письменників, то ще більше мали підстав перетворитись у політичну демонстрацію — похорони письменників українських. Тому під час похорону М. М. Коцюбинського Чернігівська адміністрація всіх можливих заходів вжила для того, щоб похорон М. М. Коцюбинського не порушив „спокійного“ життя міста Чернігова.

В той час, коли ще труна небіжчика була в церкві, коли ще похоронна процесія не збиралась рушати з місця, — уже поліція оповістила розпорядчикам похорону, що промови на могилі заборонено, що при першій спробі говорити — промовця буде перервано на півслові.

Потім було оголошено, що не дозволяється нести вінків на руках, що всі вінки слід положити на вози, і положити треба так, щоб не було видно на вінках червоних стрічок.

Під час похорону збирався співати хор семінаристів Чернігівської духовної семінарії, але стало відомо, що семінаристам на похороні Коцюбинського співати заборонено...

Всі ці „мери предосторожності“ справили на всіх, що прийшли проводити небіжчика до могили, надзвичайно сумне враження. До почуття втрати великої людини приєдналось інше почуття — протесту проти насильства...

Похоронна процесія на початку 3-ї години дня рушила в путь у супроводі понад двох тисяч народу... Спереду їхала колісниця з вінками, за нею — труна з тілом письменника, а далі їхала третя колісниця теж з вінками...

В похороні Коцюбинського брали участь 10 делегацій. Було дві делегації з-за кордону — з Львова, від „Видавничої спілки у Львові“, та від „Товариства прихильників літератури, науки і штуки“. Крім того була делегація, що представляла Київське та Львівське Наукові Товариства.

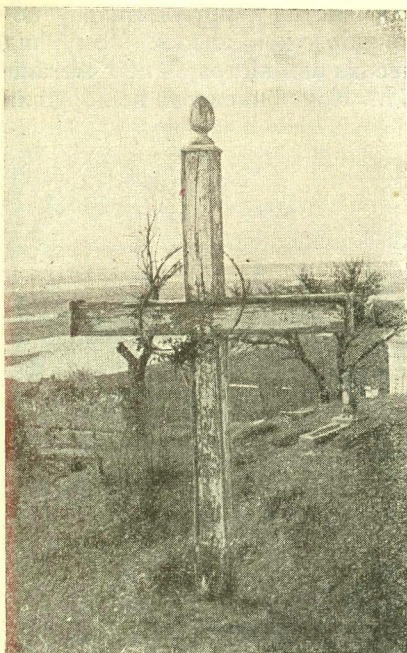
Були делегації від редакцій „Літературно-Наукового Вістника“, „Ради“, „Світла“, від клубу „Родина“ в Києві, від видавництва „Вік“ і від „Товариства підмоги української літератури, науки і штуки у Києві“.

Було покладено 27 вінків. Багато було вінків од різних організацій і від окремих осіб. Цікаві написи були на стрічках: „Коханому Мусі від родини“, „Незабутньому, невмирущому“ (від Т-ва прихильників укр. літератури), „Ти сіяв світ, змагався з тьмою — зажурена редакція „Світла“, „Великому письменникові землі української“, „Невтомному робітникові „за для загального добра“ — засмучене видавництво „Вік“, „Друзі й



Могила Коцюбинського 1926 р.

прихильники Чернігівці — славному художнику укр. слова, незабутньому Михайлові Коцюбинському“, „Найталановитішому співробітникові М. Коцюбинському від редакції „Ради“, „Подільська „Просвіта“ творцеві того, що записано в книгу життя“, Редакція „Украинской жизни“ в Москві — „співцеві прекрасного“, „Довічна пам'ять і дяка тобі наш шляхетний мистець рідного слова, дочасна смерть твоя тяжким сумом обгортає наші душі“ (від трупи Садовського) та інші. Два вінки були з червоними стрічками, один від курсисток і студентів, другий від ред. „Укр. жизни“ — останній вінок був весь червоний з мідно-червоного листа.



Могила Коцюбинського в теперішньому стані (1928 р.) Комісія має поставити на цій могилі надгробний пам'ятник.

Було одержано кілька телеграм. Було дві телеграми від Горького. Одна на ім'я дружини Коцюбинського, друга на ім'я українського діяча Шрага. Крім того з Капрі була ще телеграма — „Каприйская колония горько оплакивает любимого Михайла Михайловича“. Була телеграма з Москви від редакції „Украинской жизни“ — „Вічна пам'ять співцеві прекрасного: Він не вмер, а вічно житиме в образах і художніх думках, якими скрасив і збагатив рідне слово, рідну творчість“. Була телеграма з Львова від редакції „Діла“ — „З цілою Україною сумуємо над могилою великого письменника“, з Варшави „Студенти-чернігівці Варшавського університету приєднуються до невиразного жалю й суму всього українства з приводу смерти незабутнього Михайла Михайловича, світоча українства на рідній Чернігівщині“...

Повагом посувала двохтисячна процесія до могили на Болдини гори біля Троїцького монастиря... Повагом їхали колісничі...

Згідно з наказом поліції вінок від курсисток та студентів з червоною стрічкою було заховано в середині колісничі, а другий червоний вінок було повішено

збоку, при чому червоні стрічки було старанно підгорнуто... Аж ось процесія зупинилась — публіка підійшла до вінка й розгорнула червоні стрічки на московському вінку. Так і проїхала колісниця якийсь час з червоними стрічками... Та скоро поліція помітила „непорядок“ і червоні стрічки було знов заховано...

На початку 5-ої години сумна процесія дійшла до могили.

Отже, як бачимо, похорон М. М. Коцюбинського не тільки був проявом симпатій до письменника, а перетворився в численну демонстрацію.

Поховано Коцюбинського в Чернігові на Болдиних горах недалеко від старої І лінської церкви. Могила письменника лежить у гарному місці. З могили видно широкі заливні придесненські луки, білу смугу Десни та ліс. Колись і навколо могили письменника був парк. Тепер цей парк вирубано, тільки два чи три дерева стоять поблизу могили.

Після похорону письменника на його могилі не залишилось жодної ознаки. Коваленко-Коломацький що бу. 1914 року в Чернігові, пише, що вони з дружиною ледве знайшли його могилу, бо вона була без хреста й без жодної ознаки. Могила була ніби цілком закинута та всіма

забута. Такий стан могили письменника примусив того ж автора вмістити в журналі „Маяк“ листа до редакції під заголовком „Байдужість, недбальство чи щось гірше“¹⁾, де він описував сумний вигляд могили Коцюбинського.

Д. Дорошенко, що був у Чернігові р. 1917 писав, що ніяким способом не можна знайти могили Коцюбинського, що на ній нема ніякісінького напису, не знайшов він навіть і хреста²⁾.

Правда в цей час на могилі письменника вже стояв хрест, але настільки непомітна була могила Коцюбинського, що Дорошенкові не довелося навіть і знайти її.

На такий стан могили Коцюбинського не раз зверталось увагу. „Чернігівська Земська Газета“ так описує 1918 року стан Могили Коцюбинського: „Могила М. Коцюбинського лежить в дуже гарному місці, на горі, під якою ген-ген до самого обрію стелються зелені лани, перерізані блакитною стрічкою Десни... Десь на обрію мріє гай... Але могила письменника має надто скромний вигляд — з простим дерев'яним хрестом, тільки зеленою травою поросла ніби забута всіми, самотня могила великого громадянина й художника України³⁾).

Цього ж 1918 року т. Коваленко-Коломацький видав брошуру до п'ятих роковин смерті Михайла Коцюбинського — „В дні журби і печалі“. На обкладинці брошури зазначено: „10 шагів від продажної ціни книжки піде на надгробний пам'ятник М. Коцюбинському“. В передмові автор пише: „Загальна сума від продажу брошури становитиме 1000 гривень, які й будуть передані мною да відповідної громадської інституції, для з'організування правильного збору грошей на згадану мету“.

Але часи громадянської війни та розрухи не були сприятливі для могили Коцюбинського — могила письменника не змінила свого вигляду, хоч хрест і зостався цілим. За ініціативою кол. зав. Агрономічного технікума т. Шматька було могилу обнесено невисоким дерев'яним парканом.

Ще рік тому, коли автор цих рядків фотографував могилу паркан був цілий. Тепер паркану нема, а лишився на могилі самотній хрест звичайний біло-пофарбований дерев'яний хрест з рештками вінка, від якого залишився лише дріт з кількома дубовими листами. На хресті було зроблено напис. Тепер з напису залишилися лише де-які склади та літери — „хайло... К.цю.н.ський“. Більше можна здогадуватись про зміст напису, аніж його прочитати.

Про стан могили порушувало питання і в журналах і в місцевій чернігівській газеті. Але до цього часу не було нічого зроблено. Тільки тепер, в зв'язку з ювілеєм письменника, завдяки заходам ювілейної Комісії Чернігівський Округком відпустив 6000 карб. на вшанування пам'яті Коцюбинського. На ці кошти буде поставлено на його могилі надгробний пам'ятник. Також буде відремонтовано будинок у Чернігові, де жив Коцюбинський та прибито на ньому пам'ятну таблицю.

Чернігівський Державний музей, де переховуються рукописи та речі Коцюбинського, організував виставку Коцюбинського. В день ювілею було по клубах прочитано доповіді про Коцюбинського, було улаштовано вечори та концерти.

1) „Маяк“, 15 травня 1914 р. № 18.

2) Д. Дорошенко „По рідному краю“, стор. 33.

3) „Черн. Земська Газета“ № 31 — 32 за 1918 р.

ГЕНРІК ІБСЕН

З нагоди 100 літніх роковин його народження

У березні цього року вся Норвегія святкувала 100-літні роковини народження свого найбільшого письменника Генріка Ібсена. В культурній спадщині, що дісталася нам, нашому поколінню, творчість Ібсена посідає не аби-яке місце тому, що в його творчості є багато чого близького для нас, людей цілком іншої епохи.

Нехай Ібсен і помилявся, вірячи, що тільки моральне самовдосконалення окремих людських осіб уздоровить буржуазне суспільство, нехай він і не розумів, що буржуазне суспільство засноване не тільки на брехні та лицемірстві, але, насамперед, на економічному поневоленні, на експлуатації людини людиною, він усе ж щиро хотів своєю творчістю служити народові і на самого себе дивитися, як на покликаного для такого служіння. Саме цим щирим бажанням служити народові, вічним шуканням „істинних шляхів“, що привели б людство до нового життя, життя, в якому „не було - б ніякої ворожнечі, лютої боротьби, лише шляхетне змагання“, він нам і близький. Він близький для нас як поет, співець одвічної туги людства за новим віком, коли будуть „всі погляди направлені в одну ціль. Воля всіх, уми всіх стремітимуть вперед... до високостей“; коли настане на землі „щастя для всіх, творене всіма“. Він близький для нас своєю непохитною вірою в велике щастиве майбутнє. Таким ми його сприймаємо, таким ми його шануємо.

Генрік Ібсен народився 1828 року в невеличкому торговельному місті Скієні. Родина Ібсенів і своїми кривими зв'язками, і своїм соціальним станом належала до місцевої „аристократії“ і жила на широку ногу. „Бали, обіди, музичні вечори, — згадував пізніше сам Ібсен, — ішли один за одним безперестану і літо і зиму. У великому домі майже завжди хто небудь гостював, а на різдво та під час ярмарків дім був повен гостей і з ранку й до вечора йшло балування. Але веселе, безжурне життя раптом урвалося. Коли майбутньому письменникові було 8 років, батько збанкрутував і мусив покинути місто та переїхати в невеличку, занедбану садибу, що залишалася після ліквідації справ.

Такий різкий перехід від веселого, безпечного до замкнутого, повного злиднів, життя не міг не лишити певного сліду на психіці дитини.

Коли Ібсенові минуло 14 років, батьки його повернулися до Скієна і віддали його до реальної школи, але закінчити її йому не довелося. Злидні рано примусили шукати заробітку і на 16 році життя він назавжди покидає батьківський дім і стає за аптекарського учня в Грімстадті.

П'ять років перебування в Грімстадті були роками напруженої праці Ібсена над собою, над своїм розвитком. Скромне становище аптекарського учня не могло задовольнити його і він вирішив готуватися до університету на медичний факультет. Тут же в Грімстадті почав виявлятися і його поетичний талант. Революція 1848 р., що хвилею прокотилася по Європі, захопила двадцятилітнього аптекарського учня і в своїх юнацьких віршах він палко вітав борців за свободу і гостро повставав на гнобителів. Свої погляди на європейські події не раз висловлював він усно в аптеці, що правила рівночасно й за клуб для місцевого населення. І те, що молодий чоловік, обіймаючи таку скромну посаду, насмілювався в присутності старших громадян висловлювати свої погляди на речі, про які йому й думати не годилося, викликало проти нього загальне обурення. Та це очевидно не налякало юнака і він своїми епіграмами та карикатурами геть зіпсував свої відносини з маленьким громадянством Грімстадту. У передмові до другого видання „Катіліни“ Ібсен так каже про цей період свого життя в Грімстадті: „Заради істин я мушу ще подати, що поведінкою своєю я взагалі не давав громадянству особливих надій на те, що в моїй особі воно здобуде приріст громадянських чеснот; а далі епіграмами та карикатурами я зіпсував свої відносини до багатьох осіб... Одно слово, під шум великих міжнародних бур, я, зі свого боку, воював з маленьким громадянством, до якого прикували мене обставини та життєві умови“.

За такого стану речей, готуючись до іспиту, Ібсен познайомився з „Катіліною“ Салюстія та промовами Ціцерона проти Катіліни, а через декілька місяців уже була готова велика історична драма „Катіліна“. І вже в цій першій драмі проступає багато з того, що стало пізніше предметом Ібсенової творчості, а саме: суперечність між дійсністю і змаганнями, між волею і можливістю, суперечність, що становить трагедію, а рівночасно й комедію людства та людської особи.



Генрік Ібсен

1850 року Ібсен переїздить до Христіанії, щоб там остаточно підготуватися до іспитів на атестат дозрілості і скласти самий іспит при університеті. Але вступити до університету йому не пощастило. На іспиті виявилось, що підготування його недостатнє, а що матеріальні засоби не дозволяли готуватися до іспиту знову, то від думки про університет йому довелося відмовитися. Натомість він почав входити в курс тодішнього літературного життя, почав заводити нові знайомства і брати участь у пресі. До першого року перебування його в Христіанії належать його друга п'єса, одноактівка: „Могила Ведетів“, що того ж таки року пішла на сцені христіанійського театру.

В кінці 1851 року Ібсена запрошено до Бергенського театру на „присяжного драматурга“, а після двохмісячного відрядження за кордон для ознайомлення там з театральною справою — на директора театру. За п'ятилітнє перебування в Бергені він написав низку історичних п'єс. найкращі з яких „Фру Інгер із Естрата“ та „Войовники на Гельголанді“, відзначаються так властиво Ібсенові майстерністю драматичної техніки. Ці п'єси здобули йому широку популярність і 1857 р. його запрошено на керівника Національного театру в Христіанії.

Перший драматичний твір написаний Ібсеном у Христіанії „Комедія кохання“ (1862 р.), що був zarazом і першим його твором на тему з сучасного живого життя, викликав серйозний конфлікт з громадянством та критикою. Оригінальні й сміливі погляди автора, виявлені в комедії, викликали таке обурення громадянства, що коли Ібсен просив субсидію на поїздку за кордон, то один з професорів університету заявив, що „особа, яка написала „Комедію кохання“, варта не субсидії, а буків“.

Нападки критики, матеріальна скрута та конфлікт з громадянством створили таку гнітучу для Ібсена атмосферу, що 1864 р. він з горем - бідою одержавши від уряду субсидію покидає рідний край, щоб уже на схилі віку повернутися письменником світової слави.

Далеко, на чужині, пише він одну за одною свої драми що - разу сміливими поглядами та думками викликаючи на своїй батьківщині то подив, то обурення.

Його перша драма, написана за - кордоном „Бранд“ — це суцільна проповідь проти половинчатості, роздвоєності, в'ялості волі та безхарактерності норвезького народу. Ідеальний же контраст дійсності, на яку направив письменник свою сатиру, втілює він в образі пастора Бранда, людині цільної, вірної собі, шукача істинних шляхів. Прямим продовженням „Бранда“ що - до внутрішньої своєї суті є драматична поема „Пер Гюнт“, в героєві якої Ібсен зібрав усі хиби, проти яких гостро виступив у „Бранді“.

Окреме, виключне місце в творчості Ібсена посідає його філософічна світова драма „Кесар і Галілеянин“. Як ні в якому іншому творі оспівав він у ній свою тугу за сонцем, за новим життям, найдужче виявивши свій оптимізм, свою віру в світовий прогрес, у

краще майбутнє, опоестизоване в образі „третього царства“.

Драма „Кесар і Галілеянин“ була останнім історичним твором Ібсена. В дальших його п'єсах неспокійний і бунтівливий дух людський, цей справжній герой усіх творів Ібсена набуває подоби звичайних людей з живого, сучасного життя. Переконавшись, що сучасному людству ще далеко до ціли „третього царства“, Ібсен відмовляється від прямої проповіді, від закликів до високостів ідеалу і своєю діяльністю бере викривати болячки сучасного життя. В „Ляльковій хатці“, „Примарах“. „Дочці моря“, цій трилогії, присвяченій жіночому питанню, відкриває він гнилизну, що ховається під зверхньою оболонкою добропорядного життя буржуазної та дрібно - буржуазної родини, протестує проти приниженості жінки й обстоює її право на свободу, право бути людиною. В „Підпорах громадянства“ та „Борогові народу“ зриває він маску і з представників буржуазного громадянства, його „підпор“, і з самого громадянства в цілому, побудованому на брехні, лицемірстві, людському егоїзмові та обмеженості. Правда, він не бачить основного, на чому громадянство це побудоване — експлоатацію, але попри всі свої помилки та суперечності усе ж виконує свою роллю бунтаря, руйнівника буржуазного ладу.

Починаючи з „Дикої качки“ Ібсен де далі то частіше повторює мотиви давніших своїх драм, але в тім спотворенім вигляді, якого надає ідеалам життя. Греберс Верле („Дика качка“), пастор Росмер („Росмерсгольм“), Гедда Габлер, Будівничий Сольнес, Альфред Альмерс („Маленький Ейольф“), Йон - Габріель, Боркман, скульптор Рубек („Коли ми мерці пробуджуємось“) — усі вони, як і Бранд, прагнуть до високостів, але досягти їх їм не сила, вони гинуть, бо всі вони люди з надламаною, недоужою совістю, а без цього людини не здійснити свого призначення.

1891 року Ібсен остаточно повернувся на батьківщину і оселився в Христіанії, де й жив до самої смерті (1906 р.) написавши останні свої чотири драми: „Будівничий Сольнес“, „Маленький Ейольф“, „Йон — Габріель Боркман“ та „Коли ми мерці пробуджуємось“.

Останній твір він назвав епілогом і це справді епілог усієї його творчості, що в розвитку була послідовна, як і духовний розвиток великого поета — драматурга. Духовний же розвиток його проходив з логічною послідовністю, рідкою для поета. Він ніколи не збивався з свого шляху, ніколи не робив скачків, рівно й упевнено в послідовному порядку добуваючись що - разу вищого щаблю. Ібсен часто відмовлявся пізніше від того, в що вірив попереду, але це річ неминуча, як неминуче, що подорожній, переходячи довгу путь по мальовничій місцевості втрачає з виду частину перейденого простору, щоб відкрити нові перспективи. Принцип же загального духовного розвитку Ібсена, його творчості — неупинний рух вперед, прагнення до високостів.

О. Г.

БІБЛІОГРАФІЯ

Ідеали сучасної галицької молоді

У Львові вийшла з друку цікава книжка відомого галицького педагога Володимира Калиновича „Наша молодь у переломовій добі“ (чим цікавиться, до чого змагає й що думає молодь в українській середній школі).¹⁾ Автор книжки спільно з учителями Львівських середніх шкіл розробив велику анкету для виявлення дитячих інтересів, їхніх ідеалів та думок. В кінці червня 1924 року анкету було заповнено в 5-ох українських гімназіях. (4 в Львові та 1 в Станіславові). Більше 1500 дітей (в тому числі 1200 хлопців та зверх 300 дівчат) у віці від 10 до 16 літ дали відповіді на всі 40 запитань. Кожне запитання було видруковане на окремому аркуші паперу, заповнялися вони в школі, без взаємного впливу й сторонньої допомоги, анкети без підписів, що давало повну змогу одержати щирі відповіді. Кожний аркуш мусив бути заповнений протягом 2 год. часу.

Обминаючи численні й надзвичайно цікаві суто педагогічні питання, як скажемо — ставлення школярів до різних учбових дисциплін, мов, улюбленої праці, товариських забав, до різних видів театру, кіна, до різних видів домашніх обов'язків та роботи, погляди дітей на дружбу, родинне життя, любов до батьків, визначення дитини мети життя, ідеалів щастя, чим би кожне хотіло бути, які прикмети характеру вважає за найкращі і т. п. запитання, ми докладніше зупинимось на ідеалах шкільної молоді що до красного письменства. В цьому відношенні дані анкети дають багато цікавого не тільки для педагога, а й для письменника. Треба загалом відмітити, що анкету було переведено вдало і висновки з неї, добре опрацьовані Вол. Калиновичем, подають надзвичайно цікавий матеріал. Ми думаємо, що вже й на Радянській Україні наспів час переведення отаких анкет і широкого ознайомлення з висновками не тільки нашого вчителства, а й загалу — батьків, громадських діячів то що. Не пошкодили б такі експерименти і нашим видавництвам, які після анкети про книжки дитячі змогли б одержати прекрасні вказівки що до своєї ви-

давничої роботи саме в галузі дитячої та юнацької літератури. Але це справа інша і до неї слід буде ще звернутися. Тепер же подамо висновки з анкет, оброблені Вол. Калиновичем.

„...З українських письменників (поетів) найбільше подобався нашим дітям, як і можна було передбачити, Тарас Шевченко (38,14%). В нижчих класах 60 — 70% усіх голосів впало на автора невмирущого „Кобзаря“... Молодшим дітям подобається головню його ширість і глибина почувань, безмежна любов до України та вірне зображення недолі українського народу. Старші учні підкреслюють соборницькі ідеї, висловлені в творах Шевченка, та вказують на політично-національні моменти... Інші звертають увагу на соціальні моменти: Шевченко виступає „проти соціального поневолення українського народу“, „проти кріпацтва й царату“, „проти мілітаризму, імперіялізму й взагалі проти всякого гноблення“, „проти шляхти й козацької аристократії“ й т. п. „Наші діти краще орієнтуються й вірніше оцінюють світогляд Шевченка, ніж деякі наші вчені критики.“... — іронічно зауважує В. Калинович. (стор. 59).

Старші учні відзначили Ів. Франка, (20,88%), якого називають: „вічний революціонер“, „ширий патріот“, „каменярь“, „великий поет“; в своїх відповідях молодь відзначає легку форму, гарний стиль, побутові картини в творах Франка.

Третє місце заняв письменник Андрій Чайківський (8,54%), мало відомий на Радянській Україні, але твори якого, здебільшого на історичні теми українські, широко розповсюджені по Галичині. Четверте місце — Марко Вовчок (6,18%), „мова якої викликала загальний подив“. Ольга Кобилянська, заняла п'яте місце (5,72%).

Що до інших письменників — думки дуже поділилися. Молоді подали свої голоси за Руданського, Федьковича, В. Щурата (галицький поет), Л. Глібова, доросліші — П. Тичину, (5,20%), називаючи його „поетом пролетаріату“, далі, як це не дивно — Б. Лепкого (3,28%) правда, з причини „тужливих віршів“, Лесю Українку,

¹⁾ Бібліотека „Нового часу“ ч. 6. Львів, 1926. стр. 94.

М. Коцюбинського (3,9%), твори якого „найбільше промовляють до душі“, „бо він все помічене гарно перетворює в своїй душі“. В. Винниченко, Ів. Н.-Левицький Осип Маковей, В. Самійленко та П. Карманський заняли подальші місця.

Письменники часів початку укр. літератури, як Котляревський, Квітка-Основ'яненко, Єв. Гребінка, М. Шашкевич мало популярні серед галицької молоді.

З причин незалежних від самої молоді, знайомство з чужими письменниками слабе. До них попадають лише поодинокі твори, здебільшого польські переклади та польські оригінальні твори.

До того ж переобтяжена великим шкільним програмом, з якого і досі ще не виключено грецьку мову, молодь мало має вільного часу, щоб загалом більше читати, та ще твори тих письменників, книжок яких не завше можна легко здобати.

Все ж анкетні відповіді свідчать про знайомство з творами руських письменників — Л. Толстой, Тургенев, Достоевський, Чехов, Горький. Руські поети Пушкин і Лермонтов не дістали великої кількості прихильників. З німецьких авторів: казки бр. Грімів, Гауф, Лесінг, Шілер, Гете, Гавтман, Зудерман, К. Маер; з польських — А. Міцкевич, Ст. Жеромський, В. Прус, Г. Сенкевич (невелика кількість молоді).

Окремі твори знайшли численну оцінку, як прикладом — трагедії Шекспіра, романи Золя, твори Ан. Барбюса, Келермана („Тунель“), Ібсена, Ан. Франса, К. Гамсуна та Д. Лондона.

Цікаво, що широко відомі по всьому світу соціальні романи американського письменника Аптона Сінклера, добре знайомі молоді на Радянській Україні, в Галичині не знайшли місця серед 1500 читачів. А уривки з роману А. Сінклера „Нетри“ було ж друковано до революції в „Літературно-Науковому Віснику“, крім того р. 1918 в Києві видано його ж „Залізні п'ята“, яка книжка напевне до Галичини доїхала, а ще раніше роман „Герой капіталу“ було видано р. 1911 в Києві.

Цікавим доповненням до цих відомостей про знайомство галицької молоді з українською літературою є відповіді на запитання 12: „З котрим чужим або українським письменником бажали б докладно познайомитися. Чому?“

Тут наводить В. Калинович скарги учнів, що книжки цікаві тяжко добувати, їх немає по шкільних бібліотеках. В перелік українських письменників по цьому запитанню входять: Т. Шевченко, Ів. Франко, П. Куліш, М. Драгоманів, Л. Українка, М. Коцюбинський, з новіших насамперед В. Винниченко, П. Тичина та сучасні новелісти Рад. України, що про них молодь часто лише чула.

Старші хлопці „виривають собі з рук новіші українські твори“, коли „припадково хтось роздобуде“ якусь зазбручанську (з Рад. України. К. З.) книгу, та читають із захопленням „по кілька разів“.

З анкет виявляється, що в головах сучасної галицької дівчини й молоді — повна заві-

рюха. З одного боку старезний шкільний програм, вплив педагогів-чиновників, здебільшого дійсних міщан-інтелігентів, далі — нові думки й гасла, що ось вже 10 років не дають спокою всій Європі, а особливо — в Галичині, і які що раз настирливіше йдуть з боку Радянської України, і зрештою — дурман націоналістичної боротьби, яким так щедро обкурюють молоді голови всякі „добродії та пани“ по той бік Радянських кордонів. Тут, звичайно, не малу роль відіграє еміграція, що всі сили покладає на пресу.

Ось ці всі впливи і відбилися яскраво в анкетах, особливо у відповідях на запитання „Найцікавіша історична постать“. 20—27% голосів припало Б. Хмельницькому, якого узивають „борцем за рідний край“, „за права поневоленого українського селянства“ (!?), відзначають „за незвичайну енергію“ і т. п. Далі: Наполеон (у дівчат — 9,54%, у хлопців — 10,35%). Третє місце заняв Володимир Великий (7—9%). Мовляв: „завів віру христову“, „зєднав руські землі“, „найбільший культурний діяч укр. земель“.

Але на четвертому місці у хлопців маємо — Леніна (6,14%). Дівчата — за Леніна дали зовсім мало голосів, а на 4 і 5 місця виставили: „Св. Ольгу та Марту Борецьку“ (!).

Вже оці дані, буквально гумористичного, як для нашого читача, характеру, свідчать про ту завірюху й розгубленість, що є серед молоді галицької.

В. Калинович наводить в своїй книжці факти про що раз більше зацікавлення життям Радянської України, її боротьбою, культурним рухом. На жаль, саме ці відомості й аналіза з деяких анкет сконфісковано польською цензурою і ми лише з уривків останньої фрази можемо довідатись, про що йшла мова: „У частини хлопців вищих клас найшли живий відгомін сучасні політичні події по тім боці Збруча (в СРСР. М. Б.): улагодження Союзу Радянських Республік, перш за все УСРР, поодинокі провідники комуністів, головню Ленін, що „свою незомною волею, організаційним хистом і загально-призною геніяльністю створив новий державний устрій“ (стор. 64). „Взагалі, каже В. Калинович, треба підкреслити незвичайне зацікавлення в частини наших хлопців політичними й національними подіями в УСРР. У дівчат ці події не викликали особливого зацікавлення“ (стор. 64).

Висновків з цих 1500 анкет робить В. Калинович багато і всі вони спрямовані переважно до негайної реорганізації системи школи в Галичині. Тут В. Калинович посиляється на видатних педагогів і вчених Європи, Америки, на досвід практики системи Радянської школи. Але це вже питання суто педагогічне і ми його не будемо зачіпати в цій замітці.

К. З.

В. Гжицький. Муца. Повість. ДВУ. 1928. Харків. Ст. 157 ін. 16 ц. 85 к.

Українська література загалом не дуже багата на твори, що змальовували б єврейське життя. До того ж і небагатьох можна назвати

авторів, що як, приміром, Франко, зуміли правдиво показати життя єврейської бідноти, зуміли відтінити й підкреслити класові моменти у взаєминах різних шарів єврейства. Революція остаточно пробиває давні мюри ігнорування взагалі тем з єврейського життя з одного боку, а з другого цілком засуджує те наперед взяте, з націоналістичним при смаком, трактування цих тем, натомість викликаючи серед українських письменників потужний інтерес до глибоко правдивого, марксистськи правильного висвітлення життя і побуту євреїв.

Із цього погляду книжка Ґжицького „Муца“ є надзвичайно важливим фактом. Появу цього корисного й потрібного твору слід тільки вітати.

Автор в своєму творі змалювати життя дрібно-містечкової бідноти Галичини з усіма характерними рисами її побуту й психології — в невеличкому містечкові Янові життя наскрізь пройняте забобонами, сплітками й заохолуною несвідомістю. Більшовики, що на недовгий час прорвалися були в це містечко, загалом не піднесли свідомості консервативно настроєної маси євреїв — дрібних ремісників, поденщиків, дрібних спекулянтів. Ця маса все та сама — з вірою в бога, з повагою до „передових людей“, як зве Хаїм — бідний пачкар, головний герой твору, місцевого капіталіста Штайна, з мріями „жити тихо, мирно, заробити собі кусочок хліба й хвалити бога за його ласку“ (ст. 110). Правда, цей кусочок хліба не легко дістається Хаїмові, що окрім старої коняки Муци, (ім'ям коняки звали й самого Хаїма) нічого не має, і з неї живучи, справи свої має далеко не блискучі. І загалом становище єврейської бідноти в умовах польського режиму та капіталістичної конкуренції примушує їх вважати, що за більшовиків їй буде безумовно краще. Але чому саме — вони цього собі не усвідомлюють. Вся трагедія їх, навіть свідоміших, у цій безперспективності, у відсутності широкого усвідомлення свого становища, обпуданого до того ж забобонами специфічно-єврейської національної обмеженості. Не дивно, що вони можуть поставити таке запитання:—

„А більшовицький цар має багачко війська?“

Оцю трагедію неусвідомленої безвихідності, що в життєвих стосунках, проте, примушує себе відчувати і ставить собі завданням змалювати Ґжицький, зосередивши її в постаті Хаїма. Старий, іноді вмюючи віднайти під впливом свого сина Натана правдиве розуміння життєвих подій і взаємин людських, загалом все ж не може стати цілком на нові рейки, хоч би як до цього не штовхало його злиденне й тяжке на особисті втрати життя. Хаїм має свою мораль, свої переконання, виховані віками й дрібно-власницьким становищем, життя нищить їх, шарпає, і доводить до цікавотої руїни все його життя. Муца — його кін, дуже нагадує свого господаря: він, наче тінь, повторює Хаїма, одже до певної міри символізує його. Муца такий же нещасний, забитий, захарчований і безперспективний. Він ні про що не мріє, а тягне своє

життя. Він істинно тікає від зграї вовків і, угнавшись, кінець кінцем загигає. Так і Хаїм загигає од людей-вовків.

Одже основне завдання авторове й було показати оцю трагедію безвихідності. Вимога зробити з Хаїма палкого революціонера або в інший який спосіб дати „приємну“ розв'язку, звичайно, видавалася б фальшивою, коли взяти до уваги соціально-політичні умови Галичини і становище пачкаря, як не як, а дрібного спекулянта Хаїма.

Проте автор не обмежується тільки доказом „от обратного“, але подає й шляхи вийти з цього безпорадного становища. Хаїмів син Натан, представник молодшого покоління, робітник, йде з більшовиками — ось у чому вихід. Правда Натан також загигає, революційний рух загалом в неясних тонах змальовано, — але важлива сама вказівка.

Взагалі треба сказати, що й постаті євреїв капіталістів, і революційний рух має в плані основних композиційних завдань автора і не могли бути змальовані широко. Автор цілком свідомо обмежує себе матеріалом. Навіть єврейський побут (до речі загалом добре відбитий, за винятком може де-яких неістотних дрібниць) не стоїть у центрі авторової уваги. Весь матеріал твору переомовляється, головним чином, крізь призму свідомості Хаїма, — принаймні, так хотів би збудувати свій твір автор. Одже суто об'єктивної широкої картини галицького життя автор давати й не збирався. Але те життя постійно відчувається, його можна впізнати, хоч воно й подане зміненим через психологію Хаїма.

Завдання змалювати переживання Хаїма автор оформлює в основному імпресіоністичною манерою. Для цього він користується і певною формою розповіді з імітацією єврейської розмовної стихії. Проте, треба відзначити, що в цьому автор не зумів додержати єдиного тону протягом всього твору. В творі часто змішуються різні форми передачі дії — то автор веде своє оповідання в безособовій, об'єктивній формі, то раптом без достатньої мотивації переходить до монологічної мови, не втілюючи її в якусь конкретну постать. (Приклади можна знайти на ст. 15, 16, 42, 78, 80, 81).

Не зовсім зумів подати автор і експозицію — так, не зовсім ясно спочатку твору за якої доби, де і в яких умовах відбувається дія, і поява слова „комуніст“ якимось вражає читача несподіванкою; думки йти про сина її Натана, для якого „вона тримала під замком дрібні ласощі“ (ст. 10) якимось не ув'язуються з постаттю Натана, що виявляється далі, як доросла людина, та ще й більшовик.

Не завжди в творі вчинки персонажів і хід дії добре вмотивовано — часто ніби штучно автор примушує своїх героїв вийти з хати, несподівано посваритися чи вчинити щось таке, як Цале з водою у будинкові Штайнів, щоб таким авантюричним фактом пошунувати наперед дію.

Проте, все це дрібниці — такі факти могли б бути, а разом із тим вони пошваблюють дію.

З усіх персонажів твору найкраще змальовано постать Хаїма та Муци, вони повно-

кровні й наче живі; Натан, навпаки, безкровний, сухий і плакатний, особливо в розмовах, що надто вражають, коли рівняти їх до майстерних діалогів старих євреїв.

Мова твору не зовсім гладка; іноді трапляються випадки й неухважного вживання слів — так у виразі: „Батько те ж хотів уникнути відповіді, але син напивав“ (ст. 11), слово „теж“ ні до чого, бо ніхто раніш ніякої відповіді не уникав.

Образи за рідкими винятками досить нові й оригінальні —

„На небі світив срібний серп, а навкруги — зірки, як головки зрізаних ним квітів“ (ст. 141).

„Волосся з'їхалося, по спині, немов скотилася грудка льоду“ (ст. 57).

„Проміння, що впало, було на підлогу, зникло кудись, неначе Іта його вимела разом із сміттям“ (ст. 12).

Ще одна риса характеризує твір Гжицького — це надзвичайна щирість, з якою автор змальовує своїх героїв, з якою він старанно обробляє матеріал, дбаючи зробити його промовистим і цікавим. І цього автор справді досягає.

Загалом, попри всі вказані недоліки, „Муцу“ слід кваліфікувати, як непоганий і з художньої сторони твір. **Юрій Савченко**

„Наше слово“. Літературний, громадсько-політичний та популярно-науковий додаток до газети „Більшовик Полтавщини“. Полтава. 1928. Ц. 30 к. Ст. 48. Тир. 3000. №№ 1, 2, 3.

З'явлення на нашому громадсько-літературному обрії нового журналу — „Наше слово“ — слід відзначити, як явище безперечно позитивне. Це — наслідок зросту уваги широкого робітничо-селянського активу до висвітлення в художній формі нашого сьогодення, до нової революційної художньої творчості. Так і зазначає редакція додатку у вступному слові: „... ставимо своїм першорядним завданням знайомити широку робітничо-селянську масу та їх актив з сучасною художньою літературою й тим процесами, що в ній відбуваються“ („Н. С.“ № 1).

Далі йде заклики до місцевих літературних сил та кращих письменників України взяти участь у новому журналі. Останнього, тобто участі в журналі „кращих письменників“ — в перших трьох числах журналу ми не бачимо, журнал обслуговують виключно письменники Полтави й округи і це, на нашу думку, є хвиба журналу, що „ставити своїм завданням знайомити з сучасною українською літературою“... Сподіваємося, що надалі редакція цю хвибу зуміє виправити і журнал даватиме матеріал, що буде справді „сучасною українською літературою“. Це, звичайно, не виключає участі в журналі й місцевих літературних сил.

Відділ красного письменства в № 1 „Н. С.“ розбито на два розділи: „Красне письменство“ і „З під селянських стріх“. Перший розділ має репрезентувати сучасну українську літературу, а в другому „... редакція має одвести місце молодим селянським поетам, що складають вірші під селянськими стріхами, біля

плуга... не знаючи навіть правил поезити“ (Там же ст. 24). Розділ цей містить троє віршиків, що, до речі, зовсім уже не такі й безпорадні. У дальших числах „Н. С.“ розділ цей скасовано, власне обидва розділи зведено до купи під спільним заголовком „Красне письменство“.

Містить „Н. С.“ і твори товаришів, що лише вперше виступають на літературну арену, і тих, що вже давненько намагаються писати (Косенко, Діхтяр), і твори більш вправних майстрів слова (Ю. Жилка, П. Капельгородський).

Поезії „Н. С.“ це пересічні вірші, подекуди не зовсім бездоганні з технічного боку. Лірика буднів, праці, оспівування природи, все це подано в блідих, мало оригінальних формах. Найкращий вірш, на нашу думку, — М. Євтушенка „До червоної армії“, писаний немудрим, частушковим розміром. Тема вірша — проводи сина в армію. Просто й тепло написаний вірш.

Рясніють такі рими, як от „шуми-думи“, „молоді-чужі“, „молоді-пісні“, (О. Косенко), „світ-гніт“ (О. Діхтяр). Взагалі ж у віршах багато схематизму й тупцювання на кількох, що вже стали банальними й заспіваними, темах.

З прозаїків маємо тут Ю. Жилку, П. Капельгородського, К. Лаврунова, В. Бендеровського і ін. „Історія Перепічиного реферату“ Ю. Жилка — твір значно слабший за його попередні речі, хоч би за ту ж „Беатриче“ („Плужанин“ № 6 1927 р). На профактивіста Перепічку навантажують сотні всіяких обов'язків, він їх виконує ретельно, мовляв — активіст, треба працювати; нарешті йому дають читати реферата на зовсім йому незнайому тему. Перепічка ретельно готувався до реферату, але в день виступу з'їхав з глузду і, видужавши, перейшов „до пасиву“. Так легше, мовляв!

П. Капельгородський дав дві речі: „Уривки з історії самостійної України“ і „Червоноармієць“. Перша — гумореска, досить вдало написана, хоч нагадує „Істукрев“ К. Котка. У другому — оповіданні, Капельгородський передає кути меду у сцені катування червоноармійця білими; проте оповідання легко читається й яскраво відтворює в уяві читача добу денкиніщини. Варт спинитися на оповіданні К. Лаврунова „До Америки“. Автор подає образки робітничого побуту на тлі будівництва нової фабрики. Тут і активні, свідомі робітники — комсомольці й підліпайло — десятицький і хуліганські вихватки робітника Васьки. Гарно виведено секретаря робіткому — єврея-робітника Янека. Янек хворий на легені, родичі — євреї з Америки кличуть його туди їхати лікуватися, але Янек, добре знаючи американський „рай“ — відмовляється. У Янека роман із комсомолкою — Лізою; роман, трохи автором пересоложений, а тому ходульний.

Цікавий уривок з повісті „Кара“ Г. Васченка (Г. Васківського).

„Моя червона“ В. Бендеровського — річ шаблоново й схематично написана, авторові бракує вміння подати сучасність такою, як вона є в дійсності. Персонажі оповідання

розмовляють сухою, канцелярською мовою, невміло зав'язано інтригу оповідання — зникнення куркулевої наймички Марійки. Куркуль у В. Бендерівського надто вже одвертий, якийсь „опереточний“. Справді бо, ось кричить куркуль навздогін середнякові Сергієві: „До голоти мандруєш? Мандруй... Мандруй... Олекса вже доскакався“.... Сучасний куркуль озброєний всіми „досягненнями“ соціальної „мімікрії“ і так по-дурному не стане кричати. До речі, цей куркуль у автора — кооператор, отже такі слова в його устах ще дужче підкреслюють нашу думку.

П. Капельгородський в № 3 дає „Нариси з історії українського письменства“. Першим іде нарис про І. Котляревського. На нашу думку треба було б дати нарис ще й про сучасну літературу, бо ж про Котляревського можна прочитати в першому-ліпшому підручнику (Крит. нотатки О. Бузинного: „Література і наші дні“ не розв'язує справи). Тим більше, що редакція ставить собі завдання „знайомити з сучасною художньою літературою“. Взагалі ця обіцянка — покладає на редакцію великі обов'язки і до цього часу не виконана, оскільки в журналі вміщено лише літературні вправи місцевих письменників. Надалі редакції доведеться або змінити саму установку й друкувати літвправи письменників округи, або притягти таки до участі в журналі справді „кращих письменників України“.

Розділ „Наше минуле та сучасне“ містить низку цікавих нарисів, спогадів і ті ін. про минуле, революційну боротьбу й сучасне будівництво Полтавщини. Вдало поставлений, розділ цей зможе виконати дуже поважну роль: висвітлити в спогадах учасників всі перипетії політичних подій на Полтавщині.

Журнал містить невеличкий критичний розділ. Наприкінці № 2-го „Н. С.“ перелічено сучасну періодичну літературу. Невідомо лише, чому це журнал „Плуг“ лишився для „Н. С.“ і досі „Плужанином“? Це у лютому 1928 року!

По-при всі дрібниці — журнал безперечно цінний і цікавий. Видано його на гарному папері з немудрою, але яскравою обкладинкою, з багатьма, добре виконаними, фотографіями. Краще було б лише, коли редакція не захоплюватиметься груповими фотографіями, а натомість подаватиме малюнки кустарного, подекуди промислового, виробництва, фотографії цікавих з історичного, культурного й географічного боку місць, на які так богата Полтавщина.

Тираж журналу — 3000, як на провінційальний журнал, цілком достатній.

Побажаємо „Нашому слову“ дальшого успіху!

М. Д.

Рання українська драма за ред. П. Рупіна, Вид. Книгоспілка. Місце вид? рік? 80 стор. LXXII + 250 + XIII. Ціна 1 крб. 60 к.

„Рання українська драма“, що йде у серії „літературної бібліотеки“ в Книгоспілці, з ви-

дання про театр український з часу українського ренесансу XIX століття. Зміст книги становлять: стаття відомого театрознавця й історика літератури П. Рупіна. — „Ів. Котляревський і театр його часу“, драмтвори того часу, що відродили укр. літературу, як „Наталка-Полтавка“ й „Москаль-Чарівник“ Ів. Котляревського, що були водночас і головним репертуаром для української театральної сцени того часу, як Василя Гоголя (батька Миколиного). „Простак або хитрощі жінки, перехитрені москалем“, Як. Кухаренко „Чорноморці“, К. Тополі „Чари“.

Цікава і змістовна стаття П. Рупіна змальовує літературно-театральне оточення того часу, коли після півсотлітньої перерви, за Котляревського почав відроджуватися український театр. Оминаючи питання про розвиток на правобережній Україні театру тамтешних можновладців театру польського, уважливий дослідувач і непоганий ерудит П. Рупін докладно з'ясовує вплив на репертуар українського театру тієї доби театру французького, німецького і театру російського панства. Давши загальну картину соціальних умов відродження українського театру, автор, використовуючи різноманітні джерела, докладно, як на вступну статтю, аналізує і синтезує появу й роботу батька нового українського театру.

Менше уваги віддано автором плеяді наступників і послідовців Котляревського, проте, постаті таких драматургів, як Гоголь-батько, Кухаренко, Тополя проступають досить яскраво, і їхню питому вагу в розвитку українського театру з'ясовано гаразд.

Текст п'єс подано у пильно зредагованому вигляді з критичним поясненням, а текст такої п'єси, як „Чари“ Тополі, уперше йде для ока нашої доби.

Говорити про цінність цього видання не приходиться. „Рання українська драма“ припадає і для літературознавця, і для учня початкової школи, що проходить курс українського письменства. Але найцінніша ця книга буде українському театралові і текстом п'єс, а особливо, цікавою й змістовною розвідкою П. Рупіна.

Власне кажучи, ця робота варта спеціальної критичної оцінки, а не відзначення тільки у побіжній, інформаційній рецензії, і наша поточна преса, безперечно, так і зробить. Але те, що у нас театральна спеціальна преса обмежується лише кількома утилітарними журналами, те, що перша синтетична розвідка про початок нового, українського театру, з'являється під прапором „літературної“ (а не театральної!) бібліотеки, з'ясовує й завузькість цієї рецензії.

Коли ж у нас буде спеціальне мистецьке видавництво, хоча б у вигляді Московської „Театкино-печати“? Коли український радянський театр в обслугованні його літературою зійде з позиції „підпасича“?!

Гр. Михайлець

ХРОНІКА

У Плугі

ЦК Плугу на останньому своєму засіданні ухвалив організувати літературний конкурс на кращу повість і оповідання з життя сільсько-господарчої комуні чи колективу. Конкурс має бути закритим. Вживаються заходи перед Наркомземом, Книгоспілкою, Сільським Господарем і іншими установами, щоб дістати на це відповідних коштів. Про склад журі й умови конкурсу буде оголошено через пресу.

На тому ж засіданні ЦК виключено з Плугу згідно з їхнім бажанням т.т. Ясного, Гака, Хоменко, Полонника й Хуторського.

В Харківській групі плужан

З метою ближчого й тіснішого об'єднання членів групи для ознайомлення з роботою й життям кожного запроваджено недавно закриті вечірки групи. Таких вечірок відбулося вже декільки. Зробили доповідь про свою літературну творчість Панів, Гжицький, Минко й інші. Товариші розповіли про те, як вони почали писати, як тепер працюють, чого бракує в роботі й що надалі мають робити. Рівнобіжно кожен ілюстрував свою розподіду цікавими моментами з своєї біографії. В обговореннях зачеплювалися питання, чому дехто за останній час мало пише і намічались заходи, щоб розвантажити таких товаришів від надмірної нелітературної роботи, а другим допомогти в учобі. Досвід показав, що такі вечори взаємокритики дуже корисні для самокваліфікації й насправді зближують товаришів. Між іншим виявилось, що не всі, як це не дивно, читають твори своїх товаришів. Такі вечори товариської взаємокритики ухвалено продовжувати й надалі.

Літературні виступи плужан

Таких виступів проведено за останній час 4. В Комуністичному Університеті ім. Артема, Харківському ІНО, Школі Червоних Старшин і Липковатівській профшколі (Ново-Водолажського району на Харківщині). Виступи пройшли досить вдало й з піднесенням. Після демонстрації творів письменниками — були обговорення і досить такі серйозні, особливо в Комуніверситеті, де обговорення

набрало вигляду дискусії. Виступи такі ухвалено робити й надалі й особливу увагу віддати виїздам на села й до сільськогосподарчих комун і колективів.

Яку оцінку дали робітники „Бур'яну“ А. Головка

У Харкові, в клубі „Металіст“ 2 квітня відбувся диспут про твір Головка „Бур'ян“.

Вже з запитань до доповідача (доповідь зробив член „Плугу“ тов. Панів) почувалась глибока увага до твору Головка й іскрилися гострі думки збуджені „Бур'яном“.

— Невже так Головка песимістично дивиться на партійну роботу (Зінка в секретаря РПК)?

— Чи є який зв'язок „Бур'яну“ з масовою перевіркою партосередків?

— Не віриться, що були такі бюрократи в Райпаркомі.

— Мені здається слабим місцем підкидання Марією краденого.

— Чому автор взяв не селянина з бідняцької маси, а червоноармійця?

— Чому так солодко смакує сексуальність (чи не вплив Винниченка)?

— Чи перекладено книжку на інші мови?!

Ось які питання почули ті письменники, що були на диспуті та представники редакції робітничої газети „Пролетар“ про „Бур'ян“ від робітничої маси (понад 200 чоловіка зібралося в читальні клубу).

А відкриваючи диспут Зав. бібліотеки клубу відзначив:

— Робітники, перечитавши „Бур'ян“, хвилюючись вимагали обговорення.

І от робітниця забрала слово:

— Прочитавши твір, залишається тяжке враження. Це тому, що в творі два табору не однаково подані. З одного боку табір Матюхи, а з другого Мотузи.

Перший подано соковито й справляє сильне, тяжке враження. Другий — табір Мотузки далеко слабший. Почувається, що ніби автор навмисне дав менше уваги цьому другому табору.

Чудна дівчина Зінка — надто нереальна. Марія більш реальна. Ось чому на мою думку не може задовольнити „Бур'ян“ класового читача.

Одне, що глибоко нас збуджує і захоплює — це сила землі. Добре подано виробничий побут. А висновки мої такі: герой Давид — просто у Головка недодуманий. Хоча ж соціальну боротьбу так подано, що все ж таки віриш, що хоч і слабкі паростки радянського будівництва, але вони переборять. Сексуальність можна б було обминати й не смакувати.

— Дуже хороша й цінна книжка — говорить робітник - фрезеровщик. В ній відбито ті злочини, що мали місце на селі та як з ними тяжко боротися — а все ж таки їх перемогли. Зараз такого на селах менше. Одне тільки мені не зрозуміле: Матюха, куркулі, Сахновський і інші злочинці — вони добре організовані, знають що і як робити, а Мотузка — активіст - червоноармієць (теж знає все), а чомусь був таким кволим і недовірливим: — чи йому повірять, коли піде до міста в ДПУ. Він чомусь все збирає матеріал і ніби пасивно провадить боротьбу з активними злочинцями. Це в той час, коли Мотузка знає входи й виходи — він же бувалий чоловік. Кінець повісті хороший, ми віримо, що ДПУ зробить своє діло.

Третій промовець зауважує, що треба було брати не червоноармієць „метеора“, а звичайного бідняка з незаможницької маси. Автор видно смакує еротичні моменти. Це в нього довгою ниткою тягнеться. Певно вплив Винниченка.

— Мені здається збочення автора в тому, що дуже таки в темних фарбах намалював село й що мало ініціативи в Мотузки. Що до кінця „збитого“ (конденсованого), то тут хіба: не подано ширше, а як же Радвлада винищує таких злочинців.

— Товариш Головка (от жаль, що його на диспуті немає) розпочав широко, добре, а скінчив слабше. В „Бур'яні“ ми бачимо, що може бути, коли маса прибіта, пригнічена такими, як Матюха. Вона не має сили волі. А чому ж Мотузка такий не бадьорий, як Матюха. Все чомусь у Райвиконкомі не застав голови... Все це якось робиться без „бурі“.

А він же міг поставити питання гостро:

— А де голова?!

— Чому Мотузка не підняв бурі, а так кволо себе поводив?

Правда, Головка яскраво подає нам гурт людей, що всі їх бажання — це особисте життя й всіх хто в це життя втручається, вони люто переслідують.

Ще й ще виступали (аж 12 робітників), закидали, що в кінці „Бур'яну“ сказано: „поїхали“ — цього мало. Цим словом не дано натяка, а що ж таки зробило ДПУ.

Другі заперечували, цитатами доводили свої думки й обговорення все більше й більше заглиблювалося.

В кінцевому слові тов. Панову довелося почати з такої думки:

— Ми й не передбачали, що ви так зацікавилися „Бур'яном“. З тих цитат, що товариші наводили по пам'яті, без книжки, видно, що ви твір серйозно „прогризли“. Мені немає чого й говорити, бо виступавші розколо-

лися й один другому довели, чи спростували невірні думки.

Більшість промовців висловилися, що твір цінний, бажано його перекласти на інші мови, але застерігали й думку, що до наслідування Головки:

— Досить „Бур'яну“ одного — сильніше не скажеш.

Після диспуту відбулася літературна вечірка, в якій брали участь поети й письменники — члени літературних організацій „Плут“, „ВУСПП“ і „Молодняк“.

П. Вільховий

Башкирська література

Як відомо, башкирський народ був занадто пригноблений. Наслідком царської політики було те, що багата і гарна країна була в кінець зруйнована, виснажена: великі земельні простори заростали бур'янами, ліси вирубувалися, скотарство — основне багатство краю — підупало, а сам башкирський люд був найвідсталіший серед усіх народів, що населяли колишню царську Росію. Ясна річ, що у таких жахливих умовах не могла розвиватись будь яка література.

Перші серйозні спроби створити національну башкирську літературу почали тільки після Жовтневої революції. А до того всі башкирські автори користувались загальною татарською мовою, яка була літературною та науковою мовою і для башкир. Тут не можна провести межі між татарською та башкирською літературами, бо як та, так і друга однаково належить і татарам і башкирам. Слід зазначити, що татарин та башкирин в кантонах сумежних з Татарською республікою мало чим різняться: тут слово башкирин швидше словний термін, ніж національний. Мова ж майже одна. Взагалі ж різниця між татарською та башкирською мовами зовсім невелика, значно менша ніж між українською та російською.

Історія башкирської літератури розподіляється на такі періоди: 1) період релігійних шукань — література духовництва; 2) період буржуазного національного пробудження; 3) період після Жовтневий. Для нас перший період не цікавий, через те ми спинимось на другому періоді, — що починається після революції 1905 року.

Письменники що писали татарською мовою

Гаяз Ісхаков — досить талановитий поет. Перша його повість „Добро від навчання“ звернула на себе увагу критики і мала великий успіх. В 1906 р. Ісхаков почав друкувати в казанській газеті „Танг“ (Зоря) великий роман „Дочка злидня“. По своїй темі роман є моралістичним, але він багато звертає уваги на суспільно-національне питання татарського народу. В останні роки свого життя Ісхаков почав писати побутові повісті та романи, які нагадують Гоголя.

1905 рік широко сколихнув мусульманський схід. Серед молодих письменників цього часу

слід зазначити Амірханова Фатика та Ібрагімова Галіміяна.

Галіміян Ібрагімов, син мулли Стерлітамакського кантону, теперішньої Башк. респуб., народився 1887 р. Вчився зразу в Оренбурзі, а 1905 р. звідти був висланий за участь в іслахитському рухові (слахитський рух — рух серед дрібно-буржуазн. верств мусульм. суспільства) що мав революційний характер, і вступив до медресе, що на той час відкрилось в Уфі. (Медресе — середня школа напіврелігійного типу дореволюційної доби). На літературну стежку виступив своїм оповіданням „Як шакирд (учень) Закі був вигнаний з медресе.“ Далі з'явилися його оповідання „На морі“. Цей твір багатий типами з різних верств татарського та башкирського суспільства. З інших оповідань Ібрагімова на першім місці треба поставити його „Діти природи“. Це — гарний букет, квітки якого зібрані з усіх степів Башкирії. В них описується багата та розкішна природа Башкирського краю та її люди. Ібрагімов дуже уважно стежить за своїм стилем. Його мова багата, звучна, близька до народньої.

З письменників, що писали віршами слід зазначити: Акмулла (Білий мулла). Його справжнє прізвище Муфтахитдін. Він був муллою в киргизських степах і писав більше по киргизськи. Збірка його віршів під назвою „Меосіє“ була видана після його смерті. Зміст її — просте життя степовиків, їх радощі та горе. Сам Акмулла не мав постійного помешкання, а кочував по степу. Під час ночівлі в полі був забитий на смерть злодіями недалеко від Міяського заводу. Творчість Акмулли не пройшла безслідно: під його впливом почав свою літературну діяльність сучасний башкирський поет Гафурі Маджид. Про його річ буде далі.

Абдулла Тукаєв. Народ. 1886 р. в селі Кушлауш, Казанського кантону. Батько його — сільський мулла — помер рано, коли майбутньому поетові був один рік. Учився зразу в Уральську, де й жив до 1905 р. Служив викладачем, а потім коректором в друкарні. Почав містити свої вірші зразу в журналі „Новий вік“ і газеті „Фікр“ (Думка), Тукаєв писав на загально-турській мові, перекладав багато з Пушкіна та Лермонтова. В 1907 р. переїхав до Казані, де й жив майже до самої смерті. Помер від сухот 2 квітня 1913 р., 27 років.

Вірші Тукаєва видані окремою книжкою і поділяються на три частини: серйозні, сатиричні і дитячі. З них зазначимо „Шурає“ (Лісовик) — „Сінний ярмарок“ і „Нова відрізана голова“. В Уфі одна з вулиць носить назву „Тукаївська“.

Письменники, що писали башкирською мовою

Рамієв Закір. Писав під псевдонімом „Дердеменд“. Друкуватись почав 1906 р.,

але незабаром щез із літературного обрію. Ми знайдемо його вірші в газеті „Вакт“ (Час) і журналі „Шуро“ (Рада). Поезія Рамієва — плод мрійної душі і нудьгуючого серця. Стиль його надзвичайно гармонійний і оброблений. Помер 1921 р.

Гафурі Маджид — сучасний башкирський поет — народився в 1881 р. в с. Земім-Караново, Стерлітамакського кантону, в 70 км. від Уфи. Батько його — бідний сільський мугалім (учитель) мав велику сім'ю, але бажав дати синові гарне навчання на рідній мові. 8 літ Маджид віддає вчитись до мектеба (нижча школа). Хлопчик гарно скінчив цей мектеб і почав вчити арабську мову, щоб продовжити свою освіту. Сяк-так удається йому вступити до медресе „Османія“, що в Оренбурзі, але його не скінчив по бідності. Тоді Гафурі мусить учителювати. На той час помирає його батько; на плечах Маджид залишається велика сім'я, а заробіток малий, навкруги бідність, несвідомість, страждання рідного народу — такі вражіння виніс Гафурі з молодих літ...

В 1902 р. він пише свою велику поему „Релика сібірська дорога“. Вона написана під впливом будівлі найбільшої в світі магістралі. Зміст поеми — заклик до національного пробудження, до освіти. Революція 1905 р. робить сильне вражіння на Гафурі. Він пише вірші „Привіт моему народові“, що були уміщені в казанській газеті „Казан мухбіре“ (Казанські вісті). 1906 р. він видає збірку віршів „Моя юнацтво“. 1907 р. пише твір „Моя любов до мого люду“. 1909 р. переїзжає до Уфи, де живе на вулиці, що носить його назву. В період від 1917 р. до 1922 р. працює переважно в газетах „Красний путь“, „Беднота востока“, „Урал“, „Башкирстан“ (Башкирія). За цей час написав такі великі твори „Кзил байрак“, „Ешче“ (Робітник), „В пазурях голода“. Основним мотивом його поезії є класова витриманість, глибока ненависть до гнобителів трудового люду. Це вигідно відмежовує його від дрібно-буржуазних письменників попереднього періоду.

В 1923 р. з приводу 20-ти річної літературної діяльності Гафурі за постановою Ради Народних Комісарів Башкирської автономної республіки даровано звання народного поета республіки.

З інших башкирських авторів відзначимо Юлти, Баби́ча, Насірі, редактора літературно-наукового журналу „Блім“ (Знання), що видається в Уфі. Так крок за кроком росте Башкирія: розвивається її господарство, підвищується свідомість населення, розвивається національна література на основі класового самосознання.

Марко Овод

НАШЕ ЛИСТУВАННЯ

Гайченкові П. А. Переказати якусь подію — ще не значить написати оповідання. Так вийшло і з вашим оповіданням „Двадцять шість трун“ Це — звичайні спогади з часів боротьби з бандитизмом. І там, де ви пишете так, як воно було — у вас гарно виходить, а там, де ви намагаєтесь перейти від спогадів до художньої вигадки — безпорадно й нецікаво. Є у вас і де які недоречності. Напр. у сцені розгрому робітничого загону куркулями ви пишете: „Хто мав на руках золоті перстенья або золоті зуби, пальці одрубували, а зуби вибивали“... Це у робітників, та ще й у 19—20 роках!.. Вірш, змістом той же, що й у оповіданні, дуже слабкий.

Буланому Ів. „Таємниці ночі“ не підє.— „Царівна... Травень“, що її визволяє з пададу... Та ще й з такою промовою „не бисть тебе, млада дева, женой алчному мужу“... Ця ж царівна в ролі „вождя трудящих“... Невдало все це. І в наші дні аж дивно читати такі „твори“. Не підє.

Безрідному Ю. Тема вашого вірша — боротьба зими з весною — збита вже до краю. „Зіма - гніт“, „весна - воля“... Час уже й облишити таку символіку! Є у віршові й зовсім невдалі рядки. Ось промовляють гонці весни:

„Готуйте зустріч довгожданій...
Печить весільній млинці“...

Це такий єдиний матеріальний образ у вашому віршові, і досить невдалий. Ви пишете: „я ще не з'являюся членом жодної літ-організації через те, що не друкувався й досі“... Не друкувати-ється й оті „весільні млинці“, „весни та зіми“. Очевидно зі вступом до літ-організації вам слід почекати.

Олексієнкові О. „Три епохи села“ — не підє. Ви начиталися сучасних поетів і без жалю їх оббираєте. Такі рядки як: „Настануть тоді боги грізні... руки в них будуть залізні“... Із геніяльним хистом... „В незнану далечин“... не ваші рядки, а інших поетів, трохи лише вами... попсовані. І „сонячну машину“ не ви вигадали. Написано ваші вірші невдало. Не дотримано розмір, погана рима, заспівані теми.

Дібровському

„Ми скуті з заліза
Ми міцніші скель гранітних
Ми куски ідей розбитих (?..)
Минула тяжка криза
Ми міцні, ми вже загартовані
Наші змагання надруковані“...

„Змагання“ може й надруковані (хоч і невідомо, які саме). А от вірші ваші... не будуть надруковані. Бо це не вірші, а „куски ідей розбитих“.

Вербі П. Поема „Так“ і інші вірші до друку не надаються. Ви пишете:

Мое серце перестало
Одірвалося в утробу...

Або:

А я вже не... забуду твої очі
Сидю, лижу. Без мочі. Біжу
Дай револьвер.
За тебе розтрелюсь...

Стрілятися не радимо. Вірші писати — теж.

Дейнеці Ів. Ваш колектив дуже ходульний, „паперовий“. І з того, що ви взяли колектив темою свого вірша — нічого не вийшло. Однієї теми для вірша мало.

Донченкові А. Є. Ваші вірші хибують на одне: вони не художні, де-що з них на манір частушок, але їх псує обов'язкова „мораль“. Такі ж, як:

Та сіять треба не руками,
А сівалка для того є;
То рівно сіяти рядками
А то руками,— вже не те.

може й не погані були б як плакат, або лозунг віршований. Для журналу ж такі вірші не підходять.

Савченкові Ів. „Ой було, ой було“, **Лук'яненкові Я. С.** „9-січня“ і ін., **Коваленкові І. А.** „Матері“ і ін., **Голубові Д. П.** „Прагнемо майбутнього“ і ін., **Гавриленкові** „Добровільно до лав червоних“, **Сологубові С. П.** „Катування Миколи“, **Яременкові П.** „Схилюсь на тин“ і ін., **Є. Т.** „Хмари“, **Тукалевському О. І.** „Пропавший талант“ не підє.

Відає ДВУ

Редагує Редколегія

Відповідальний редактор С. Пилипенко

ЦЕНТРАЛЬНА НАУ. ОБЛ.
БІБЛІОТЕКА ХДУ.
Ім. № _____

ПРИЙМАЄТЬСЯ ПЕРЕДПЛАТА НА 1928 РІК
НА УКРАЇНСЬКИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ ЖУРНАЛ

НОВИМ ШЛЯХОМ

ОРГАН ЦЕНТРОРАДНАЦМЕНУ НАРКОМОСВИТИ РСФРР

(рік видання другий), що виходить один раз в 2 місяці
книжками на 4 аркуші

ЖУРНАЛ МАЄ РОЗДІЛИ: 1. Загальний. 2. Методика та практика школи. 3. Політосвітня робота. 4. Краєзнавча робота. 5. Самоосвіта. 6. Життя школи та вчителя. 7. З українського культурного життя. 8. Трибуна вчителя. 9. Хроніка. 10. Бібліографія. 11. Інформації. 12. Листування „НОВИМ ШЛЯХОМ“ має на меті стати в допомозі українській школі та хаті - читальні РСФРР в їх роботі

„НОВИМ ШЛЯХОМ“ має на меті допомогти вчителів української школи знайти найкращі і найпростіші шляхи до комуністичної освіти і виховання українських працюючих мас РСФРР

„НОВИМ ШЛЯХОМ“ журнал не лише для вчителя, але й орган самого вчителя

„НОВИМ ШЛЯХОМ“ видається в місті Краснодарі на Кубані

**ПРОТЯГОМ 1928 РОКУ РІЧНІ ПЕРЕДПЛАТНИКИ „НОВИМ ШЛЯХОМ“
ОДЕРЖАТЬ БЕЗПЛАТНО:**

Панченка — „Українознавство“, як самому вчитися української мови — підручник з української мови — книжку на 10 друкованих аркушів, яка має розділи: а) мова, б) література, в) історія

ПЕРЕДПЛАТА НА ЖУРНАЛ:

На 1 рік — 2 крб. 40 коп., на 6 міс. — 1 крб. 20 коп. Окреме число 40 коп.

ПЕРЕДПЛАТА ПРИЙМАЄТЬСЯ ПО ВСІХ ПОШТОВИХ ФІЛІЯХ С. Р. С. Р.

Адреса редакції: Краснодар, Куб. Окр. Відділ Народн. Освіти, Красная, 4

ДО НАШИХ ПЕРЕДПЛАТНИКІВ

Періодсектор ДВУ надсилає журнали та газети за вимогою Наркомпочтелю **безбандерольно** через поштово-газетні вузли

Видавництво надсилає до найближчої до вас пошти картку, за якою і мусить доставлятися вам видання

Вимагайте від пошти акуратної, своєчасної доставки журналів та газет. Протестуйте проти написів на журналах

Разом з тим точно зазначте вашому листоноші, кому саме він мусить здавати належні вам журнали. Тому, що іноді їх одержують неуповноважені вами особи, бувають непорозуміння

В разі неодержання, справтесь на пошті, чи є картка на ваше ім'я, потім, зазначивши її №, надсилайте скаргу Періодсекторові ДВУ (м. Харків, Московські ряди, № 11)

Періодсектор ДВУ